

Pokusy slovenskej fašistickej vlády o záchranu tzv. Slovenského štátu v r. 1943—1944

Martin Vietor

Porážka hitlerovskej armády pri Moskve a potom pri Volge rozbila mýtus neporaziteľnosti fašistického Nemecka. Národnosocialistický kurz sa kompromitoval a izolácia národa od HSLŠ sa prehĺbila. Situáciu sa snažil ovládať Tiso v úlohe „vodecu“. Vystúpil v dvojitej úlohe: navonok ako dôverník Hitlera, nepriateľ boľševizmu a židov a na čele „umiernených kolaborantov“ ako ochránca obchodných záujmov arizátorov a ostatných slovenských podnikateľov, ktorý paralizuje neúnosný tlak nacistov a radikálnu politiku Tukovej skupiny. Avšak ani touto taktikou nemohol zastaviť vnútorný rozklad režimu. Uzavretím čsl.-sovietskej zmluvy a rozmachom národnooslobodzovacieho boja sa upevnila odbojová jednota Čechov a Slovákov. Pod vplyvom tejto skutočnosti, ako aj pod vplyvom následkov pádu Mussoliniho sa začal rozpadávať ľudácko-agrárny blok a odpadávali postupne aj predtým horliví príveženci režimu. Dôsledky toho rozkladu sa prejavili aj v určitej aktivizácii slovenského snemu v pomere k Tukovej vláde. Predsedníctvo snemu začalo hľadať alibi a možnosti poskytnúť svoje služby buržoáznej složke antifašistického frontu. Zloženie snemu vyhovovalo týmto zámerom. Naprostá väčšina poslancov bola úzko spätá s bankami a priemyselnými podnikmi; slúžili predovšetkým svojim chlebodarcom, ktorí počítali s podporou západných imperialistov.¹

Protinemecká nálada na Slovensku sa šírila a stupňovala až do otvorených prejavov nenávisťi. Ľudia boli už presvedčení, že Nemci prehrajú vojnu. Roľníci nenávideli ich, pretože vedeli, že oni rekvirujú potraviny, vojaci sa snažili prejsť k sovietskej armáde, branci nechceli nastupovať vojenskú službu, nechceli bojovať pre Nemcov. Protinemeckú propagandu robili dosť často dedinskí učitelia, notári. Rozhorčenie sa stupňovalo príchodom stále väčšieho počtu vybombardovaných žien a detí z Nemecka, ktorých umiestňovali na Slovensku a stravovali zo slovenských zásob. V nie malej miere pôsobilo

¹ AMV, CH 37-92-4 (zprávy zo Slovenska pre čsl. vládu v Londýne z 6. 1. 19. 3. a 14. 12. 1943), spisy ŠSÚA, SSR 92/1943, 648/1944. V poznámkách použité zkratky: AMV = Štátny ústr. archiv min. vnútra, Praha; ŠSÚA = Štátny slovenský ústredný archiv, Bratislava (fond snemú slov. štátu); PIA = Archiv Ústavu dejin MZRS v Budapešti; OL = Krajinský archiv v Budapešti (fond menšinového odd. maď. predsedníctva vlády a maď. ministerstva zahr. vecí).

v tomto smere aj provokatívne povýšenecké chovanie sa spišských Nemcov a najmä nemeckých vojakov, ktorých na slovenských železničiach transportovali na východný front. Na nemecké provokácie sa často odpovedalo odvetnými opatreniami. Zbili príslušníkov SS, slovenské vojenské jednotky sa zdráhali odísť zo Slovenska, dôstojníci vo verejných miestnostiach urážali Hitlera, sabotovali sa podujatia nemeckých lektorátov, ba dochádzalo aj k ostrejším incidentom. Vo februári 1944 neznámi ľudia zabili príslušníka SS, v Prešove slovenské vojenské jednotky verejne spievali protinemecké piesne. Koncom januára 1944 z príležitosti oslavy výročia nastolenia nacistickej moci v Nemecku, slovenské úrady povoľovali zhromaždenia nemeckej menšiny už len pod podmienkou, že sa nebudú spievať nemecké piesne a že sa predom predkladá menoslov účastníkov. V prvých týždňoch roku 1944 orgány DP hlásili Himmlerovi, že vo Zvolene je „situácia nepriaznivá“, že len anglické a ruské zprávy sa považujú za pravdivé, že v Levoči zaujíma ľudí len jedna otázka, že kedy bude koniec vojny, v Žiline, v Spišskej Novej Vsi je nálada silne protinemecká, v krčmách sa spieva pieseň „Peniaze nemáme, Stalina čakáme“. Nie div, že v takejto situácii silne klesalo sebavedomie Nemcov, našli sa členovia DP, ktorí žiadali odvolať Karmasina, lebo „je sudetský Nemec a viac škodil karpatským Nemcom, než pomohol“, iní vystupovali z DP, nenosili odznaky a skrývali zástavy s hákovým krížom.²

Treba pritom konštatovať, že koncom roku 1943 a začiatkom roku 1944 sa zlepšilo verejné zásobovanie na Slovensku. Slanina, masť sa verejne predávala, chleba bolo na lístky dostatok. Nespokojnosť a odpor proti Nemcom a proti klerofašistickému režimu nevyvieral teda z hospodárskych nedostatkov. Národnooslobodzovacie hnutie bolo logickým dôsledkom uvedomovacieho procesu, ktorým prešiel slovenský ľud a počas ktorého sa postupne presvedčil o tom, že pravdu majú komunisti, keď varovali pred fašizmom, keď odhaľovali úmysel domácich a nemeckých fašistov a predpovedali dôsledky fašistickej nadvlády. Nie prázdne žalúdky, ale politické uvedomenie stmelilo masy v protifašistickom národnooslobodzovacom hnutí.³

Rezistencia sa prejavovala v rôznych formách. Popri väčších sabotážnych akciách v Ružomberku, pri Mikuláši, v Rybárpoli, pri Novákoch a v Bratislave, kde vybuchli muničné vlaky a sklady, poškodili sa železničné mosty, vznikli požiare v závodoch, ďalej pri Brezne a Banskej Bystrici, pri Tisovci, v Banskej Štavnici, v Podbrezovej, v Kremnici, v Spišskej Novej Vsi, v Považskej

² AMV, V 116-26-2 pol. 88, 116-24-3 pol. 56, 93, 285; A XXII 71/1943/36 PIA; ME 1943 P 32344 OL; ME 1943 P 29205 OL; ME 1943 P 29466 OL; ME 1943 P 30058 OL; ME 1943 P 31853 OL; ME 1943 P 32040 OL; A XIII 1/1944/7 A XIII 1/1944/2. PIA;

³ A XXII 71/1943/12, A XIII 1/1944/2, PIA ME 1943 P 33023, ME 1943 O 32344, ME 1944 P 19339 OL. Pozri k tomu: F. Beer a spol.: *Dejinná križovatka*, Bratislava 1964; G. Husák: *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*, Bratislava 1964; E. Friš: *Povstanie zďaleka a zblízka*, Bratislava 1964.

Bystrici, v Dubnici, kde sa poškodili koľajnice, lanovky, vedenie vysokého elektrického napätia, obrábacie stroje, zničili sa hotové výrobky atď.,⁴ došlo k deštrukcii a sabotáži menšej intenzity aj na iných miestach. V marci 1943 napríklad vybuchol vojenský materiál vo Zvolene, v septembri 1943 v Čadci Nemci zaistili 2 slovenských železničiarov, pretože sypali piesok do ložisiek nákladných vagónov, v ktorých transportovali ukrajinských robotníkov do Nemecka, v máji 1943 vypukol veľký požiar v Námestove, pri ktorom zhoreli desiatky domov, v októbri 1943 podpálili vojenský sklad, v máji 1943 v Banskej Štiavnici s prerušením elektrického vedenia zastavili sa práce v baniach.⁵ Sabotážne hnutie se šírilo aj v slovenskej armáde. Bolo napríklad na dennom poriadku, že vojenské transporty, ktoré sa vracali z východného frontu, dávali do karantény, ako nespoľahlivých. V Prešove sa vzbúрили vojaci pre zlé zásobovanie a vadný výzbroj. V septembri 1943 v Trnave došlo k vzbure, keď mužstvo pracovnej služby chceli v nemeckých uniformách vypraviť na front. V auguste 1943 vo Zvolene ušlo asi 250 vojakov z transportu. Vojaci stále častejšie prehlasovali, že nechcú bojovať proti Rusom. V novembri 1943 hlásili viac ako 250 prípadov zbehnutia zo Spišskej Novej Vsi, Prešova, Bardejova, Sabinova; zbehovia sa skrývali v lesoch a pridali sa partizánom. Začiatkom roku 1944 stále väčšie jednotky prechádzali k sovietskej armáde. Pod vplyvom zprávy o československo-sovietskej zmluve a o medzinárodnom uznaní ČSR, snahy o obnovenie republiky sa prejavili aj v slovenskej armáde.⁶

Veľký význam mali partizánske skupiny, ktoré sa začali v roku 1943 vo väčšej miere organizovať pod vedením ilegálnych organizácií KSS. Vo verejnosti kolovali napínavé zprávy o ruských parašutistoch. V marci 1943 pristáli pri Snine a dvoch zaistili v Prešove. V auguste 1943 sa rozšírili zprávy, že partizáni operujú v oblasti Bardejova, z nemeckých zajateckých táborov ušľých ruských vojakov skrývajú roľníci v južných pohraničných dedinách; že proti partizánom, ktorých zaistili pri Bardejove, prešovský štátny zástupca sa zdráha podať obžalobu, lebo počíta s tým, „že za pár mesiacov oni budú žalovať a súdiť“. V auguste 1943 vznikla prestrelka medzi parašutistami a žandármi v Gbeloch. V novembri 1943 se rozšírila zpráva, že pri tunely pri Orlove asi 400 ruských a slovenských partizánov napadli osobný vlak a odvliekli nemeckých vojakov. Partizáni sa objavili aj pri viadukte v Hanušovciach. Dedinské obyvateľstvo v priestore Stará Ľubovňa, Podolinec, Medzilaborce podporovalo partizánske hnutie. V januári 1944 partizáni napadli žandársku hliadku v Čertiznej a ukoristili značné množstvo zbraní a munícií. Partizánov videli dedin-

⁴ Pozri k tomu — Miloš Tichý: *Hlavné etapy formy a niektoré problémy národnoslobodzovacieho hnutia na Slovensku do vzniku SNP*, Sborník SAV, Slovenské národné povstanie roku 1944, Bratislava 1965.

⁵ ME 1943 P 20739; ME 1943 P 31835; ME 1943 P 32040; ME 1943 P 30058 OL. AMV; V 116-24-3, fólió 70.

⁶ ME 1943 B 15038; ME 1943 P 29466; ME 1944 P 16129 OL; A XIII 1/1944/7 PIA.

čania v lesoch pri Humennom a Medzilaborciach ako i na Orave. A povrávalo sa, že prichádzajú z poľského územia.⁷ Pod vplyvom novej situácie aktivizovali sa aj niektoré menšie buržoázne opozičné kruhy, ktoré sa predtým neexponovali. Do hnutia o obnovenie ČSR sa zapojili niektorí vysokoškooláci v Bratislave, štátni úradníci a študenti v Mikuláši, v Ružomberku, Prešove a inde. Niektorí sa prebýjali cez Maďarsko do Iránu, kde sa zapojili do československých vojenských útvarov. V tejto spojitosti sa rozšírila pesnička: „Kto má moc, ide do Londýna, kto nemá nič, čaká na Stalina“. Na niektorých miestach štátni úradníci radili roľníkom, aby neodovzdali všetku pšenicu, pretože Nemci vojnu prehrali a ČSR bude obnovená. Určitá forma sabotáže sa zaviedla na poštách, kde sa dôležité štátne telefonické rozhovory zapámjali pravidelne so značným oneskorením. Československy orientovaní jedinci presvedčovali svojich známych, aby vystúpili z HSLŠ, lebo sovietska armáda sa blíži a oslobodí republiku.⁸

Hlavnú ťarchu rezistencie však znášali robotníci. Boje o hospodárske a sociálne požiadavky dostávali už vyhranený politický charakter; presvedčili o tom štrajky v roku 1943 v Žiline, v Ružomberku, v Lubochni, ďalej demonštrácie a aj individuálne akcie. Na ilustráciu uvádzame niektoré fakty zistené maď. zpravodajskou službou. V auguste 1943 v Brezne na elektrickom stĺpe viala červená zástava. V Ružomberku robotnícke deti nosili červené odznaky. Pod tlakom robotníctva miestami aj náčelníci, žandári a finančná stráž schvaľovali prácu komunistov. Koncom januára 1944 na stene prezidentského sídla v Bratislave sa objavilo heslo: „Tiso ven, Stalin sem“. V cukrovare v Sereďi odhalili komunistickú bunku v januári 1944, v Prešove na múr župného domu namaľovali heslo „Nech žije Stalin, nech žije komunistické, samostatné Slovensko.“⁹

Táto nová etapa v rozvoji národnooslobodzovacieho hnutia sa prehĺbila pod vedením 5. ilegálneho ÚV KSS a prípravami k povstaniu. Aktivizácia ilegálnych organizácií KSS, založenie SNR, ako predstaviteľky slovenského ľudu, Vianočná dohoda SNR o vedenie boja za obnovenie spoločného štátu Čechov a Slovákov, zakladanie ilegálnych národných výborov, vytváranie Vojenského ústredia a vypracovanie plánu SNP, to boli hlavné výsledky úsilia KSS v tomto období. Zprávy o týchto dôležitých udalostiach sčasti prenikali aj na okupované územie.

⁷ A XXII 71/1943/36; A XXII 71/1953/12; A XXII 12/1943/4 PIA; ME 1943 P 17488; ME 1943 B 15038; A XIII 1/1944/7; ME 1944 P 16129; ME 1944 P 15309; ME 1944 P 15578; ME 1944 P 19339 OL a PIA. Pozri k tomu A. Benčík, K partyzánskym bojom na východnom Slovensku v r. 1943—1944 — Historie a vojenství 1959, 380 a n.

⁸ ME 1943 B 15038; A XXII 71/1943/2; ME 1943 P 33023; ME 1943 P 30334; ME 1943 P 30804; ME 1943 P 31835; ME 1944 P 16129; ME 1944 P 19339. OL a PIA.

⁹ ME 1943 P 30058; ME 1943 P 31835; ME 1943 P 32040; A XIII 1/1944/7; ME 1944 P 16129; ME 1944 P 15309 PIA a OL.

Ľudácka vláda pozorovala verejnú mienku orientujúcu sa na obnovenie Československa; bola informovaná o tom, že väčšina Slovákov odmieta násilného nemeckého protektora, odmieta aj horthyovské Maďarsko, kde sa nič nezmenilo na protislovenskej politike a vidí aj bezvýhľadnosť Ľudáckej „samostatnosti“. Vládne tlačové orgány v oficiálnej propagande konštatovali tieto javy. V novoročnom čísle Slováka generálny tajomník HSLS Kočiš zaoberal sa touto otázkou a medzi iným písal o tom, že v spoločnosti, v kultúrnych, sociálnych a hospodárskych inštitúciách, ba i v úradoch sa nájdu „otvoreni nepriateľa slovenského národa... poznáme ich a vieme o nich, že sú nepriateľmi našej samostatnosti, čo oni netaja“; trpko sa ponosoval, že takíto ľudia sú strpení, ba zvýhodnení oproti Ľudákovi a „sme si na nich zvykli natoľko, že ich zastretú protislovenskú propagandu považujeme za prirodzenú“. V novoročnom čísle Gardistu sa nadávalo proti benešovským agitátorom, proti „Čechom a židom, ktorí Beneša považujú za vodcu, pravidelne počúvajú nepriateľský rozhlas a rozširujú nepriateľskú propagandu.“¹⁰ Nie menšie obavy mala slovenská vláda z toho, že exponenti a prívrženci režimu sa báli represálií, ktoré ich očakávajú po nemeckej porážke, že funkcionári nechceli verejne nosiť nemecké vyznamenania a odznaky, že často sa zničili, pošpinili obrazy Hitlera, Tisu a Tuku, takže Mach v januári 1944 musel nariadiť, aby ich odstránili z verejných zábavných miestností, ba i z miestností niektorých obecných notárskych úradov¹¹ Slovenská vláda dostala informácie o tom, že v dôstojníckom a poddôstojníckom sbore armády sa povráva o tom, že by sa mala nastoliť vojenská diktatúra, prípadne aj pomocou vojenského puču, že kým armáda horthyovského Maďarska sabotuje vojenské záväzky, Ľudácka vláda posielala slovenských vojakov do Talianska.¹² Blížiaci sa front, nebezpečie bombardovania, evakuácia ústredných úradov, odtransportovanie nemeckých detí z Tatier a Bardejova do „Reichu“, evakuačné plány východných žúp, posilnenie vojska a finančnej stráže na poľských hraniciach, to boli ďalšie skutočnosti, ktoré oslabovali beztak vratké postavenie Ľudáckej vlády.¹³

Hroziaca porážka nacistov a ich spojencov prehĺbila vleklú vnútropolitickú krízu v tzv. Slovenskom štáte. Slovenská tlačová kancelária 12. 1. 1943 uverejnila krátku zprávu o tom, že Tuka sa vzdal funkcie podpredsedu HSLS a namiesto neho Tiso menoval dr. Mederlyho, podpredsedu smenu. Členovia diplomatického sboru chceli pochopiteľne vedieť príčinu odstupu a keďže Tuka sa vyhýbal audienciám — odvolával sa na chorobu — vysvetlenie podával šéf odboru ministerstva zahraničných vecí, vyslanec Mračna. Diplomatom dal také vysvetlenie, z ktorého bolo jasné, že Tuka sa vzdal preto, že Macha, s ktorým bol solidárny, Tiso tlačil do pozadia. Na otázku, či nová situácia nebude mať

¹⁰ Slováka a Gardista z 1. 1. 1943.

¹¹ A XIII 1/944/7; ME 1944 P 16129 OL a PIA.

¹² ME 1943 P 20739; A XXII 71/1943/35 PIA a OL.

¹³ A XXII 71/1943/12; 71/1943/34; A XIII 1/1944/7; ME 1943 P 29295 OL a PIA.

vpływ na jeho funkciu ministerského predsedu, tlmočil Mračna Tukove slova, že „nie je prorokom, a preto nevie, čo bude“. Zasväteným bolo však jasne, že vo vláde sa nič nemení, pretože Tiso nemôže zmeniť oktrojovanú salzburgskú „dohodu“. Maďarský vyslanec mal informácie, že Machovi, ktorý sa chcel vzdať funkcie ministra vnútra, odpovedal Tiso, že „vzdať sa môže u tých, ktorí ho za ministra vnútra menovali“. Pravda, ani Hitler nebol ochotný meniť personálnu zostavu nadiktovanú v Salzburgu. Po páde Mussoliniho niektorí ľudáci uvažovali tiež o tom, že podľa talianskeho vzoru mala by sa HSLŠ rozpustiť a v dajakej forme obnoviť „demokratičnosť“ snemu. Tiso upevňoval svoju pozíciu. Do rady obrany štátu prizval Čatloša, Medriczkého, Pružinského a Karvaša. Proti korupciám a škandálom v HSLŠ vystupoval disciplinárnym konaním. Proti niektorým straníckym tajomníkom vo Spiši sa podávalo trestné oznámenie pre spreneveru, iných preložili. Rozpory sa však neodstránili, ba znova vypukli začiatkom roku 1944. Podľa informácií ministra Fritza vznikli ohnivé debaty na zasadnutí vlády a štátnej rady medzi Tisom a Tukom, Čatlošom a Machom. Tuka vytýkal Tisovi, že poskytuje farárom príliš veľkú úlohu v politickom živote. Tiso mu odvetil, že jeho politika je krátkozraká a „nedrží krok s udalosťami“. Čatloš kritizoval Macha pre korupcie a panamy v rezorte vnútra, a preto, že okresní náčelníci sabotujú vládne nariadenia, že ľud sympatizuje s komunistami, že polícia a žandárstvo je nespoľahlivé atď. Mach odpovedal, že v „dôstojníckom sbore je viac komunistov, však dôstojníci dávajú príklad pri prechode k sovietskej armáde“. Nálada sa ešte väčšmi zhoršila po návrate Tisu z hlavného stanu Hitlera (22. 1. 1944), kde sa presvedčil, že vojnová situácia vonkoncom nie je priaznivá pre nacistov.¹⁴ Vnútrostranícke a vnútrovládne rozpory nezostali zatajené pred verejnosťou. Zlú atmosféru nezlepšili, pravda, ani optimistické oficiálne prejavy členov vládnej kliky. Nie malé úsilie vyvíjal Mach, aby zlepšil svoju otriasanú pozíciu. Po návšteve Hitlera v máji 1943 vystupoval ako dôverník „Führera“ — na shromaždeniach v Tr. Tepliciach, v Giraltovciach, Vranove, Humennom atď. rečnil tak, ako by mal garancie na uplatnení etnického princípu po vojne a ako by bol zasvätený do Hitlerovských povojnových plánov v Poľsku a v Maďarsku. V decembri 1943, keď už ťažko mohol argumentovať nacistickým víťazstvom, snažil sa presvedčiť ľudákov aspoň o tom, že „Slovensko je konsolidovaný štát“, že treba len likvidovať ešte zbývajúcich 12 000 židov, lebo „aj Taliansko sa preto zrútilo, že nevyriešilo židovskú otázku“ a potom vraj bude všetko v poriadku, ak sa „zvýši produktivita v priemysle a vláda uskutoční plán výstavby rodinných a robotníckych domkov“. Vo februári 1944 stratil nervy a sa vyhrážal Čechom a židom, že „sa chovajú pohoršujúco, lebo frontová situácia nie je najlepšia a Beneš uzavrel zmluvu s Rusmi“, a preto upozornil Čechov, že im zruší štátne

¹⁴ Hlásenie maďarského vyslanca v Bratislave z 22. 1. 1943 KúM 713 pol.—1943; A XXII 71/1943/12; ME 1943 B 15038; A XXII 1/1944/7 PIA a OL.

občianstvo a prinúti ich, aby ako židia nosili potupujúce odznaky.¹⁵ Tiso sice skromnejšie a kludnejším tónom, ale tak isto bez ozveny apeloval „na dnešnú slovenskú generáciu“, aby v politickej a územnej oblasti zachovala to, „čo sa výbojovalo a postavilo v záujme budúcnosti“, ovšem nezabudol upozorňovať, že „komunizmus je najväčším nebezpečenstvom štátneho a národného života“.¹⁶ Ostatní vládni činitelia agitovali na politických kurzoch HSLŠ medzi učiteľmi, stredoškólákmi a vysokoškólákmi za „vernoscť k samostatnému Slovensku“. Vo februári 1944 v rozhlasovom prejave povedal Čulen dokonca i takéto dvojzmyselné slová: „Keď Slováci nemôžu ostať tým, čím ich Boh stvoril, tak si sami volia ten národ, ku ktorému sa pripoja“.¹⁷ K zlepšeniu atmosféry mala slúžiť aj ohlásená obnova mestskej a obecnej samosprávy dňom 1. 1. 1944. HSLŠ vyberala koncom roku 1943 kandidátov do mestských a obecných zastupiteľstiev a v mestách sa mali vládni komisári nahradiť volenými starostami. Protirežimovú náladu mali paralizovať úrady propagandy, ktoré sa mali zriadiť v každom meste a v každej obci. Beznádejné postavenie ľudáckej vlády sa výrazne odrážalo na plagátoch vylepených k 5. výročiu „samostatnosti“ dňa 14. 3. 1944, na ktorých vláda zdôrazňovala svoje „neoblomné priateľstvo k mocnostiam osi“, životaschopnosť ľudáckeho režimu, ale súčasne varovala obyvateľstvo „pred idálmi hlásanými komunistami a Benešom.“¹⁸

Čím pochybnejšou sa stala viera v nemeckom „Endsieg“, tým viac sa snažila ľudácka vládna klika — pokiaľ nacistický „ochranca“ neznemožnil minimálnu akčnú slobodu — nadviazať styky s niektorými západnými mocnosťami. Keďže slovenská vláda samostatnú zahraničnú politiku mať nemohla, používala pre tento cieľ najrôznejšie cesty. V auguste 1943 napríklad pozval Tiso k sebe švajčiarskeho hlavného konzula, Graessliho, ačkoľvek nebol diplomatom, ale len obchodným zástupcom Švajčiarska. Audienciu usporiadal vyslanec Polyák bez vedomia oficiálnych činiteľov ministerstva zahraničných vecí. Tiso požiadal Graessliho, aby sa snažil švajčiarskym kruhom a ich prostredníctvom vplyvným ľudom v anglosaských krajinách vysvetliť „nutnosť samostatnej štátnej existencie Slovenska“. Presvedčoval ho, že z hľadiska hospodárskych záujmov Švajčiarska má „samostatné Slovensko väčšiu hodnotu, ako obnovená Československá republika“, pretože tovarová výmena Slovenska a Švajčiarska sa vzájomne doplňuje a „harmonický kooperuje“, kým ČSR bola a „bude v kaž-

¹⁵ Slovák 4. 5. 1943 prejav Macha v Považskej Bystrici z decembra 1943, prejav Macha z 8. 2. 1944 v Ružomberku; ME 1943 P 17488; ME 1944 P 15309; A XIII 1/1944/2 PIA, OL.

¹⁶ Prejav z 28. 10. 1943 na Sliači ME 1943 P 32344 OL.

¹⁷ Prejavy Sokola, Čatloša, Moravčíka v politickej škole HSLŠ 12. 10. 1943. Prejav Stana v politickej škole HSLŠ v Mikuláši a Žiline 13. 2. 1944, kde apeloval na 10 000 učiteľov, 40 000 stredoškólákov a 4000 vysokoškólákov, aby obetovali svoj život za udržanie Slovenského štátu. Prejav župana Kállayho v Trenčine o vojenskom výeviku mládeže a pod. A XIII 1/1944/2 PIA.

¹⁸ ME 1944 P 19339 OL.

dom ohľade silným a často neprijemným konkurentom“ Švajčiarska na európskom trhu.¹⁹

Pri takýchto a podobných vyjednávaniach vychádzal Tiso z oficiálneho stanoviska slovenskej vlády ohľadne zahraničnopolitickej situácie v poslednom štvrtroku 1943. Bolo to stanovisko krátkozraké, diletantské. Poznáme ho z rozhovoru vyslanca Mračnu a maďarskeho vyslanca v Bratislave Kuhla, ktorý 11. 11. 1943 pri oficiálnej návšteve chcel informáciu v tejto veci a dostal odpoveď, ktorú možno zhrnúť asi takto: ohľadne výsledkov a následkov moskovskej konferencie slovenská vláda nemala overené informácie a bola odkázaná na dohady. Slovenské oficiálne kruhy neverili, „že by anglosaské mocnosti boli v Moskve prepustili Strednú Európu a Nemecko Sovietom“, pretože museli vraj počítať s eventualitou, že „keby sa Nemecko zboljševizovalo a svojimi organizačnými schopnosťami prevzalo európske riadenie bolševizmu“, tak boli zbytočné obete v záujme „oslobodenie Európy“ a v tomto prípade by stratili svoj vplyv v Európe prinajmenšom „do víťazného zakončenia tretej svetovej vojny“. (!) Z toho predpokladu vychádzajúc, že totiž „zboljševizované Nemecko by mohlo prevziať riadiacu moc z rúk Stalina“, usudzovala slovenská vláda, že „ani Stalin nemôže mať záujem na zboljševizovaní Strednej a Západnej Európy“. Podľa úsudku slovenskej vlády anglosaská politika kalkuluje i naďalej s tým, „že nacizmus a bolševizmus sa vzájomne oslabujú a zničia a potom môžu USA a Veľká Británia ľahko zahrať úlohu záchrancu Európy“. Tento optimistický náhľad môže však zmeniť okolnosť, že Nemci a SSSR „prídu na to, že slúžia záujmom tretej mocnosti a jedného krásneho dňa zastavia krviprelievanie“. Zo slovenskej strany počítali teda s možnosťou nemecko-sovietskej osobitnej mierovej zmluvy. Ako vidíme „experti“ slovenskej vládnej kliky vôbec nebrali ohľad na principiálne ciele antifašistického boja v Európe, na zásadné ideologické a triedne pozície bojujúceho Sovietskeho sväzu, na ciele vlasteneckej vojny sovietského ľudu, na národnooslobodzovacie hnutie fašizmom ujarmených národov, na protinacistickú a protiludácku rezistenciu slovenského ľudu.²⁰

Z tejto ľudáckej ilúzie vychádzala aj myšlienka z príležitosti 5. výročia mníchovského a viedenského rozhodnutia rozvíjať na západe menovite v Anglicku propagandistickú akciu, ktorá by ospravedlňovala účasť ľudáckej vládnej kliky na príprave Mníchova a pomníchovských udalostí. Táto kampaň mala znížiť vinu dr. Tisu a spol. tým, že poukazovala na grófom Cianom podporované maďarské územné požiadavky voči Slovensku, resp. Československu. Tiso snažil sa brániť tým, že on a jeho spoločníci nešli do Viedne preto, aby okypili republiku, ale preto, aby „zachránili pre Slovensko a tým aj pre Československo to, čo sa ešte zachrániť dalo“. Ani slovom sa však nezmienili o tom, čo

¹⁹ Küm 446/resp. pol.-1943 OL.

²⁰ Küm 11271/pol.-1943 OL.

je to, čo oni vo Viedni nemeckou pomocou zachránili? Keby boli totiž o tom hovorili, tak by sa bolo ukázalo, že ľudácka klika vstúpila do služieb nacistov a týmto krokom nielen pomáhali pri ďalšom okyptení republiky, ale bezprostredne napomáhali nasledujúcej nacistickej okupácii ČSR. Na slabé argumenty ľudákov odpovedala londýnska čs. emigračná vláda poukazom na známe skutočnosti, ktorými sa svojho času chvastal aj časopis Gardista, keď oznámil, že Tisova skupina nielenže spolupracovala už pred Mníchovom s Henleinom, Frankom a Karmasinom, ale že s týmito a ďalšími rišskými nacistickými agentami uzavreli predbežné dohody ohľadne spoločnej politiky a budúcich taktických postupov. Tisova skupina sa tým sama priznala, že sa spojila s Nemcami k rozbitiu republiky. Na ľudácky argument, že k Mníchovu by bolo došlo aj bez Tisovej skupiny, odpovedali čs. emigrantské kruhy, že „ani jeden člen gangsterskej bandy sa nemôže obhajovať tým, že jeho spoluvinníci by boli spáchali zločin aj bez jeho osobnej účasti“. Keďže ľudácka vládna klika cítila slabiny svojich argumentov, ešte väčšmi vyostřila nacionalistické vášne a chcela sa ukrývať za chrbtom slovenského národa. Snažila sa zastrašovať slovenských úradníkov, žandárov, policajtov, atď., že londýnska vláda „obviňuje celý slovenský národ zo zrady“, aby sa pomstila po obnovení ČSR a ich prepustila. Prehlbovala rozpory medzi vidieckym obyvateľstvom, ktoré sa ešte zčásti dalo ovplyvniť ľudáckou propagandou a medzi mestským obyvateľstvom a menovite inteligenciou, ktorá už vonkoncom neverila v trvaní ľudáckeho režimu. Takéto priezračné argumenty nemali žiadny účinok medzi pracujúcimi, ktorí sa pod vedením KSS a opierajúc sa o pomoc približujúcej sa Sovietskej armády, pripravovali na konečné vyúčtovanie s domácimi a zahraničnými fašistami na ozbrojený boj za obnovenie novej, sociálne spravodlivej Československej republiky. Propagandistické akcie ľudáckej kliky minuli sa teda účinkom a argumenty moskovského vedenia Komunistickej strany československej, ako aj londýnskej emigrantskej vlády dokázali, že ospravedlňovacie pokusy Tisu a spol. sú beznádejné. Na tejto skutočnosti nič nezmenili ani ďalšie pokusy o intervenciu vo Vatikáne.²¹

V protiklade k oficiálnym pokusom o záchranu ľudáckeho režimu kryštalizovali sa ďalšie politické kombinácie v kruhoch vysokej štátnej byrokracie. Reprezentantom jedného protinemecky naladeného smeru napojeného na M. Hodžu, ktorý v rozpore s oficiálnym zahraničnopolitickým stanoviskom vlády sa snažil zachrániť slovenskú štátnosť v dohode s Maďarskom prípadne Poľskom, bol legačný radca Jozef Omilák.²² V decembri 1943 pri rozhovore

²¹ Hlásenie maďarského vyslanca Wodianera z Lisabonu z 28. 2. 1943 Küm 12660/pol./-1943; ME 1944 P 19339 OL.

²² Omilák prešiel do služieb slovenského ministerstva zahraničných vecí z pražského ministerstva; pracoval dlhšiu dobu v Paríži pri Osuskom, neskoršie v kabinete ministra Kroftu. Po vzniku Slovenského štátu bol prvým legačným radcom na slovenskom vyslanectve v Budapešti, kde mal dobré styky s úradníkmi maďarského ministerstva

s členmi maďarskej delegácie, ktorá v Bratislave vyjednávala o predĺžení slovensko-maďarskej obchodnej zmluvy, prehlásil, že už nie je viazaný úradným tajomstvom a že „slovenskú vládu považuje za quislingovskú vládu aj vnútroštátne slovenská verejná mienka“, a divil sa tomu, že v Maďarsku zrušili poslanecké mandáty sociálnodemokratických poslancov, keď „treba počítať aj v Maďarsku so silne lavičiarskym režimom“. Bol toho názoru, že slovensko-maďarský pomer by bolo nutné usporiadať pred zakončením vojny, pretože maďarská nepružnosť „zaženie Slovákov rovno do náručia československého riešenia“. Myslel, že rozumná revízia hraničnej čiary okolo Šurian, Košíc atď. by pomohla a takto by nevystala možnosť, že obnovená ČSR „pod tlakom extrémnych slovenských nacionalistov by mohla nárokovať aj územie za trianonskou hranicou“. Svoj návrh zdôvodnil tým, že takéto riešenie by bolo súčasne demonštráciou pre západné veľmoci, že „dva malé stredoeurópske štáty si rozumne vyriešili svoje územné nároky, najmä keby Nemecko prekázilo vyjednávanie, čo by dokázalo, že tieto štáty sú zbavené suverenity“.

Reprezentant druhého smeru, ktorý počítal s obnovením predmníchovskej republiky, legačný tajomník Gejza Krno,²³ sa vyjadroval v tom zmysle, že „Beneš je jediný, ktorý zachráni Strednú Európu pred bolševizmom“. Podľa jeho mienky je „ruský vplyv nevyhnutný v Strednej Európe, ale pod vedením Beneša nedôjde k proletárskej vláde“. Pred vedúcim maďarskej delegácie sa otvorene vyjadril, že on a jeho skupina „inak, ako obnovením ČSR nemôžu si predstaviť budúcnosť svojej vlasti“. Spomenul tiež benešovskú koncepciu ohľadne výmeny menšinového obyvateľstva v tom zmysle, že „v Strednej Európe bude mier až vtedy, keď definitívne zaniknú menšinoví politikovia a menšinové oddelenia“. V mene tretieho konzervatívneho smeru sa vyjadril o tejto problematike vyslanec Štefan Polyák. Jeho náladu charakterizuje bezradnosť, strach pred budúcim vývojom, čo bolo pochopiteľné, pretože nepatril ani k skupine Tuku — Macha, ani k benešovskému poč. hodžovskému smeru a pridržiaval sa Tisu, ovšem bez väčšej dôvery prezidenta štátu. Sníval o dajakej stredoeurópskej federácii pod vládou Habsburgov. Konzervatívna skupina kombinovala aj poľskú orientáciu, ktorú presadzoval Sidor.

Všetky tri smery nevyklúčovali určitú kooperáciu s hodne oslabeným povojnovým Maďarskom, pričom pravda, predpokladali silnú prevahu obnovenej ČSR.²⁴

V mimovládnych ľudáckych funkcionárskych kruhoch medzi poslancami, županmi atď. prevládal tiež názor, „že ak nedôjde k nepredvídaným udalostiam,

zahraničných vecí. Keďže odmietol odísť do Berlína, z trestu ho preložili do administratívnej skupiny slovenského ministerstva zahraničných vecí.

²³ G. Krno, zástupca prednostu hospodársko-politického odboru ministerstva zahraničných vecí, bol známy svojou benešovskou orientáciou. Jeho brat bol šefom kabinetu Jána Masaryka. Patrilo do skupiny guvernéra národnej banky Karvaša.

²⁴ Kúm 10053/pol.-1944, hlásenie z 12. 1. 1944 OL.

bude obnova Československa nevyhnutná“. Vplyvní politikovia, ako napríklad Mičura, Tvrдый (žilinský mešťanosta) konštatovali, že Hodžova stredoeurópska koncepcia padla a zvíťazil „Beneš, ktorý pomocou SSSR uskutočňuje svoje plány“. Aj táto skupina dúfala, že sa Benešovi podarí zabezpečiť silný ľavý meštiacky kurz, ktorý „sa nemusí bezpodmienečne zboljševizovať“.²⁵ Ludácka vládna klika si musela uvedomiť beznádejnú situáciu. Slovenský ľud ju nenávidel, slovenská buržoázia ju odpísala, ani na podporu západných mocností nemohla počítať, približujúca sa Sovietska armáda jej pripomínala, že jej politická, ba i fyzická existencia končí porážkou jej nacistického „ochrancu“. Keďže s inou ochranou počítať nemohla — ako ostatní, na zánik odsúdení fašisti — čakala na zázrak, prisľúbený Hitlerom. Vyjadril to otvorene Tuka, keď 16. 3. 1944 pri rozhovore s maďarským vyslancom líčil vojnovú situáciu takto: „Sovietsky front sa síce približuje, ale Nemci vedia, čo robia a je najlepšie, keď im prenecháme tento problém... Toho času netreba sa obávať nemeckej porážky... Do rozboru druhej krajnosti sa pustiť nevyplatí, lebo ak koncedujeme, že Sovietska armáda obsadí Strednú Európu a tým aj naše krajiny, tak je koniec každého filosofovania, pretože všetkých nás obesia.“²⁶

Zpráva o vojenskom obsadení Maďarska mala značnú ozvenu na Slovensku. Tiso a jeho skupina vedeli, že Nemci majú prehľad o situácii, poznajú verejnú mienku a zámery politických predstaviteľov slovenskej buržoázie a mohli by sa rozhodnúť k podobnému kroku aj na Slovensku. V prvom polroku 1944, keď Sovietska armáda je na Karpatoch, keď sa pripravuje Slovenské národné povstanie, keď agonizujúce nacistické Nemecko predlžuje si život okupáciou územia najstaršieho spojenca, Maďarska, musela i Tisova vláda uvažovať o tom, akú politiku má sledovať, aby sa vyhla podobnému osudu a prežila nevyhnutnú porážku hitlerovského Nemecka. Bez nároku na úplnosť pokúsime sa načrtnúť vnútropolitickú a zahraničnopolitickú situáciu v tzv. Slovenskom štáte od okupácie Maďarska do Slovenského národného povstania.²⁷ Vnútornú politiku ako v predchádzajúcich rokoch, charakterizovala snaha vlády udržať si svoje pozície a osobnými intrigami oslabiť svojich odporcov. Tiso si upevňoval svoju pozíciu menovite začlenením HG do HSLS, odstránením Tuku z funkcie podpredsedu HSLS, pozmenením kompetencie štátnej rady, zložením vlády a snemu.²⁸ Tuku, chorého a znechuteného ponechal Tiso

²⁵ Tajná zpráva z 1. 3. 1944 Kúm 55/pol. resp.-1944 OL.

²⁶ Prísne dôverné hlásenie z 22. 3. 1944 Kúm 11051/pol.-1944 OL.

²⁷ Pozri k tomu: F. Beer a spol.: *Dejinná križovatka*, Bratislava 1964, str. 240 an.

²⁸ Štátna rada se zmenila na akýsi súdny dvor, ktorý mal zisťovať, či nastala skutočnosť, ktorá prezidentovi republiky trvalo znemožňuje plniť funkciu hlavy štátu, mal trestne stíhať prezidenta a členov vlády, rozhodovať o strate poslancov mandátu a podávať návrhy na pokračovanie pred ústavným senátom. Desiat členov Štátnej rady menoval Tiso — zák. č. 105/1943, 106/1943 Sl. zb. Väčšina ministrov patrila k Tisovej skupine. Tiso zaplnil 10 uprázdnených miest vo sneme menovaním poslancov. Snem pozostával zo 73 slovenských, 4 nemeckých, 2 ukrajinských poslancov a 1 maďarského

vo funkcii predsedu vlády, aby ostal osobne zodpovedný za ominózne vnútro-
politické udalosti, tým viac, že už nevidel v ňom vážnejšieho protivníka.
Pozícia Macha bola tiež oslabená; s HG počítať už nemohol, v sneme ho ostro
kritizovali za činnosť v ÚŠB, za návrh zákona o likvidácii židovského ma-
jetku, za intrigy proti Polyákovi a pod. Ostal však vo funkcii ministra
vnútra, pretože Nemci nepripustili zmenu salzburských príkazov. Vládna
moc sa teda koncentrovala v rukách prezidenta Tisu, v rozsahu určenom
dominujúcimi príkazmi nemeckého protektora. Novým znakom zmenenej
situácie bola však skutočnosť, že v HSLS sa ozývali opozičné hlasy, napríklad
zrieknutím sa mandátu niektorých poslancov, kňazov, pri debatách v snemo-
vých výboroch a pod.

Nemecká menšina sa chovala v celku aj naďalej povýšenecky, ako panujúci
národ a Slovákov považovala za druhoradých občanov, odkázaných na „ochra-
nu“. Následkom toho sa prehĺbila nenávisť proti Nemcom domácim i ríšskym.
Tento protinemecký postoj slovenského ľudu našiel svoj výraz pri rôznych prí-
ležitostiach, najmä pri hodnotení frontových správ. Pod vplyvom týchto fron-
tových udalostí ani nemecká menšina neverila už vo víťazstvo nacistického
Nemecka. Karmasin neraz konštatoval vo svojich hláseniach, že Tisov postoj
k Nemcom je diktovaný predovšetkým oportunizmom a Tuka a Mach sú izolo-
vaní a nezastupujú vlastne nikoho.²⁹ Nemecká menšina cítiac sa v neistote,
sama žiadala zvýšenú nacistickú ochranu a ona predovšetkým rozšírila zpravu
o tom, že nemecké vojsko obsadí Slovensko.³⁰

Situácia asi 20 000 Čechov sa nezmenila. Mach síce často rečnil o tom, že
treba ich odstrániť zo Slovenska, keďže v Protektoráte potrebujú pracovné sily
a došlo aj k ich súpisu, avšak k realizácii tohto plánu nedošlo, pretože Nemci
nesúhlasili s repatriáciou asi 25 000 Slovákov žijúcich v Protektoráte. Tisova
vláda sa snažila tiež odnárodňovať Ukrajincov žijúcich na Slovensku, pravda,
bez výsledku. Ukrajinci nemohli vyvíjať politickú činnosť. Ich ideovým vod-
com bol prešovský biskup Gojdič, ktorý však ani pomocou svojich kňazov
a učiteľov nemohol zabrániť tomu, aby sa prosovietska a prokomunistická
sympátia nezakotvila medzi Ukrajincami. Postavenie maďarskej menšiny sa
zhoršilo následkom zostrenej recipročnej politiky ľudáckej vlády. Postavenie

poslanca. Zák. č. 163/1943 Sl. zb. predložil mandáty poslancov — zvolených zväčša
v r. 1938 — do 31. 12. 1946.

²⁹ Nemci sa ponosovali, že neznámi páchatelia viackrát zašpinili pamätnú tabuľu
Hitlera na Bratislavskej radnici, že slovenské úrady na nemecké podania odpovedajú
len slovensky, že zrušili v slovenskej armáde osobitné nemecké útvary, zakázali voja-
kom nemeckej národnosti nosiť nemecké odznaky a pod. Küm. pol. sekcia „K63“ OL.

³⁰ Küm 33, 34, 40, 43, 57, 78, 195, 229/pol.-1943 pri spisoch Küm polit. sekcia
„K63“. Nemecký vyslanec Ludin pri otvorení bratislavského Nemeckého vedeckého
ústavu priznal tiež, že Slováci nedôverujú Nemcom, v nie malej miere preto, že ríšski
Nemci svojim chovaním si sami vyvolávajú nedôveru. Küm 225/pol. 1943 OL.

³¹ Küm 9.206/pol.-1944 OL.

asi 18—20 000 židov, ktorí sa vyhli deportáciám, sa prechodne nezhoršilo. Katolícka cirkev síce pozde, t. j. po deportáciách, sa dištancovala od „riešenia“ židovskej otázky, ale miestne úrady nedovolili kňazom, aby prečítali v kostoloch príslušný pastiersky list. Mach v časopise *Gardista* a *Grenzbote* pokračovali v protižidovskej propagande a žiadali deportovať všetkých židov. Aj Nemci uplatňovali túto požiadavku pri nemecko-slovenských vyjednávaniach, ale Machovi a Tukovi sa nepodarilo realizovať túto požiadavku v zmenených podmienkach roku 1944. Oficiálne stanovisko voči Nemcom bolo také, že „židovská otázka sa na Slovensku vyriešila“ a bola to v podstate smutná pravda.

Následkom ochranej zmluvy nejestvovala samostatná slovenská zahraničná politika. Oficiálna slovenská zahraničná politika pozostávala v presadzovaní zdanlivej samostatnosti štátu, ktorú samostatnosť Nemecko „garantovalo“ predovšetkým tým, že prisne dbalo o to, aby ľudácka vláda nerobila žiadne vlastné diplomatické akcie, ale aby presne sledovala tú líniu, ktorú vytyčovali v Berlíne. Zárukou poslušnosti bola hospodárska, vnútropolitická a kultúrna závislosť Slovenska, ktorá sa so všetkými prostriedkami neustále prehľbovala. Oficiálne slovenská zahraničná politika sa obmedzovala preto na prejavy úcty a vernosti k protektorovi, zdôrazňovania viery v konečnom víťazstve nacizmu, ako i viery v „novej Európe“, v ktorej slovenská vernosť bude odmenená revíziou Viedenského verdiktu, ďalej zvyšovaním vlastnej prestíže, napríklad zriadením vyslanectva v Mandžukuo, štedrým rozdeľovaním vyznamenaní a rádov Slovenského štátu.

Popri oficiálnej slovenskej zahraničnej politike jestvovala však aj neoficiálna zahraničná politika, ako aj ďalšie zahraničnopolitické akcie lansírované prominentnými, v politike aktívne málo činnými príslušníkmi slovenskej buržoázie.

K neoficiálnej zahraničnej politike patrila snaha Tisovej vlády nadviazať diplomatické styky s Tureckom, ďalej zriadenie slovenského konzulátu ve Švédsku, ako i politické rozhovory švajčiarskeho konzula s Tisom s cieľom získať podporu švajčiarskych a iných západných politických kruhov pre záchranu Slovenského štátu.³¹

V druhej polovici roku 1943 a začiatkom roku 1944 v článkoch a v prejavoch, v ktorých sa protestovalo proti obnoveniu ČSR, sa čoraz častejšie objavila myšlienka, že povojnovú samostatnosť Slovenska mali by garantovať americkí Slováci.³² Väčšina takých súkromných zahraničnopolitických koncepcií, ktoré vyjadrovali skutočnú mienku širokých mas, vychádzali však z nutnosti obnoviť ČSR na novom sociálnom podklade a za pomoci SSSR.³³

Toľko vo všeobecnosti. Pokiaľ ide o vzťahy Slovenska k ostatným štátom osi, bola situácia v stručnosti nasledovná: Nemecko-slovenské vzťahy boli charak-

³¹ Küm 87, 91, 109, 110, 134/pol.-1944 OL.

³² Küm 3, 4, 35, 12, 19, 53, 150, 194, 222, 92, 97, 109, 247 pol. — 1944 OL.

terizované dvomi okonostami. Na jednej strane pri každej kritickej príležitosti a na nemecký príkaz slovenská vláda hlučne manifestuje svoju neochvejnú vernosť k Nemeckej ríši. Na druhej strane Nemecká ríša striedavo a podľa potreby raz sľubuje slovenskej vláde revíziu viedenského rozhodnutia, ba dokonca podniecuje a podporuje jej protimaďarský postoj, inokedy, — keď sú protinemecké prejavy slovenskej verejnosti okaté, alebo postoj slovenských orgánov pri splnení nemeckých hospodárskych a iných požiadavok nie je dost poslušný a ochotný, vyhráza nemeckou, ba i maďarskou okupáciou. Prvá okolnosť dá sa doložiť veľkým počtom prejavov, článkov, vyhlásení. Boli to najmä Tuka a Mach, ktorí vychvaľovali Hitlera, odvolávali sa na „priateľstvo mohutného národa“, ktorý garantuje štátu nezávislosť, ale i Tiso a ostatní exponenti režimu robili podobné vyhlásenia. Avšak novoročné prejavy v januári 1944 mali už nový zaujímavý podtón. Mach verí ešte v konečnom víťazstve Nemcov, ale v jednej vete poznamenáva, že ak „by Európa napriek očakávaniu bola porazená“, tak sa to bude vzťahovať aj na Slovákov; teda prvýkrát pripúšťa verejne takúto možnosť. Karmasin otvorene písal o tom, že „chovanie sa okolia“, t. j. Slovákov, ovplyvnilo aj zmýšľanie karpatských Nemcov a napadol Slovákov, ktorí očakávajú „panslavistickú ríšu“, veria v „umiernený bolševizmus a v obnovené Československo“. Predtým nikdy nepísal tak otvorene o situácii nemeckej menšiny, o protinemeckom postoji Slovákov, o vlastnom pesimizme, demonštrovanom tým, že ani slovom nespomenul inak obligatornú „vieru v Endsiegu“³⁴. Z príležitosti 5. výročia tzv. Slovenského štátu ospravedlňoval Mach 14. marec tým, že v boji za slovenskú samostatnosť „boli by sme sa spojili s každým, kto by nám pripomáhal k slobode... Našli sme cestu do Berlína, všetci sme sa vydali na túto cestu, nesklamali sme sa, ubránili sme sa... Chceme len udržať svoju vybojovanú slobodu...“³⁵ Hitler honoroval objednané prejavy vernosti tým, že prijímal občas členov slovenskej vlády vo svojom sídle, ako reprezentantov spojeneckého samostatného štátu, dekoroval Tisu najvyššími nacistickými vyznamenaniami a pod.

Keď Nemecko nebolo spokojné s maďarskou politikou, vzbudilo v Bratislave nové nádeje na prinavrátenie Maďarmi okupované územia, ba priamo naznačovalo ľudáckej vláde, že môže sa zúčastniť na vojenských akciách proti Maďarsku, napríklad pri príležitosti kapitulácie Talianska. Ľudácka vláda posmelená Nemcami po kapitulácii Talianska, podľa nej hlavného vinníka Viedenského verdiktu, očakávala bezodkladnú revíziu viedenského rozhodnutia a zdôrazňovala, že Slováci nemali žiadnu účasť na ňom, pretože urobené chyby majú sa pripísať len na úkor Čechoslovákov. A keď maďarská vláda sa zdráhala hneď uznať obnovenú vládu Mussoliniho, nacisti využili k diplomatickému

³⁴ Gardista, Grenzbote, 1. 1. 1944.

³⁵ Slovenská Pravda, 17. 3. 1944. Nástenné noviny čas. Ľudové noviny, vydané k 14. 3. 1944 zdôrazňujú tiež slovenskú vernosť k mocnostiam osi a odsudzujú komunistické „benešovské“ idey.

nátlaku v Budapešti aj protimaďarské nároky ľudáckej vlády.³⁶ Keď ale Nemci boli toho názoru, že v záujme „spoločného Európskeho frontu“ majú sa satelity pokonať a zjednotiť, tak zastavili aj protimaďarské tlačové kampane v Bratislave.

Táto zdanlivo harmonická diplomatická spolupráca medzi Nemeckom a ľudáckou vládou bola len fasádou. Nemci vedeli, že slovenský národ je z nemeckého hľadiska nespoľahlivý, a preto neraz hrozili vojenskou okupáciou. Vonkajším znakom takejto hrozby bol napríklad v roku 1943 odchod nemeckého vyslanca Ludina, ako i návšteva poľského správcu GG, Hansa Francka v Bratislave. Ľudácka vláda sa vyhla silnému tlaku tým, že splnila všetky nemecké rozkazy. Začiatkom roku 1943 sa znova vyostřila situácia, keď slovensko-nemecké hospodárske vyjednávania neskončili podľa očakávania nacistov a keď sám Mach začal pred akreditovanými diplomatmi otvorenejšie hovoriť, o čom sa pochopiteľne dozvedel aj nemecký vyslanec. Najmä keď zapochyboval o konečnom víťazstve Nemcov a kritizoval nemeckú zahraničnú politiku, menovite vzájomné rozoštvávanie susedných štátov.³⁷

Nemci posielali na Slovensko svojich prominentných funkcionárov, propagátorov, aby presvedčovali slovenskú verejnosť o konečnom víťazstve, pravda, bez výsledku.³⁸ Ľudácka vláda musela však začiatkom roku 1944 splniť novšie hospodárske požiadavky Nemcov, ktoré prinášali ďalšie, skoro neznesiteľné farchy pre slovenské hospodárstvo.

Nacisti dobre vedeli, že vyjmúce vlády, arizátorov a konjunkturalistov niet na Slovensku vážnejšej vrstvy, o ktorú by sa mohli oprieť. Dokonca i ľudácka vláda, najmä do prvej polovice roku 1943 brala určitý ohľad na londýnsko-československú vládu, polemizovala s ňou a i Tuka sa zaoberal napríklad s Benešovým prejavom z decembra 1942. Bolo to tak, pokiaľ Tisova skupina si myslela, že po porážke Nemcov mohla by spolu s Čechmi obnoviť republiku na federatívnom základe, pravda, pod podmienkou, že by ľudácka vláda bez Tuku a Macha ostala na svojom mieste. Jej postoj sa zmenil asi v lete 1943 následkom neústupného a odmietajúceho stanoviska Beneša. Od tej doby trvajú na výlučnej téze samostatnosti Slovenska.³⁹ Nemci dobre poznali teda aj city a sympátie slovenského národa pre slovanské, československé, sociálne spravodlivé povojnové riešenie štátneho a národného života.⁴⁰ Napriek tomu a vzhľadom

³⁶ Küm 175, 177/pol.-1943; Küm 12/pol.-1944, 17/pol.-1944 pod Küm K63-1944-65 fasc. 440 OL.

³⁷ Küm 34, 40, 43, 57, 78, 195, 229/pol.-1943, 5/pol.-1944, 32/pol.-1944 pod Küm K63-1944-65 fasc. 440 OL.

³⁸ Medzi nacistickými hosťami boli v r. 1943: Hans Fritsche, šéf tlače, vyslanec Pavol Schmidt, šéf protokolu barón Dörnberg, poľský gubernátor Hans Franck, ríšsky miestodržiteľ Baldur von Schirach, SS gruppenführer Lorenz, riaditeľ slovensko-nemeckej spoločnosti Voss. K udeleniu čestného doktorátu berlínskej univerzity V. Tukovi došiel osobne št. tajomník Keppler v sprievode niekoľkých univerzitných profesorov.

³⁹ Küm 12/pol.-1944 z 10. 1. 1944 pod Küm pol. K63-1944-61 fasc. 440 OL.

⁴⁰ Čatloš v rozhovore s maď. vyslancom Kuhlom v januári 1944 sa ponosoval na

na to, že Slovensko slúžilo aj ako národnosocialistický „Musterstaat“ v nacistickej propagande novej Európy, Hitler sa ešte nerozhodol k tomu, aby k okupácii Slovenska odvolal čo len najmenšie ozbrojenie sily z frontov, na ktorých ich tak nutne potreboval.

Taliano-slovenské vzťahy sa zmenili po kapitulácii. Predtým chcela ľudácka vláda získať taliansku verejnosť pre revíziu viedenského rozhodnutia (plánovaná cesta Tuku do Ríma, návšteva talianskych novinárov na Slovensku v lete 1943). Zpráva o kapitulácii Talianska vyvolala vážne obavy u nacistov a u ľudáckej vlády. Ľudácka vláda informovala novinárov v tom zmysle, že vraj sa nič nezmenilo, že Taliansko bojuje ďalej na strane osi a Tuka veľmi vehementne zaútočil proti talianskemu kráľovi a maršálovi Badogliovi. Keďže členovia talianskeho vyslanectva v Bratislave ostali verní talianskemu kráľovi a ľudácka vláda na nemecký príkaz sa ponáhľala uznať obnovenú bábkovú vládu Mussoliniho, bol napokon celý personál talianskeho vyslanectva intervenovaný v Piešťanoch. Po dlhších prietahoch nahradil internovaného vyslanca Cortézeho, chargé d'affaires Mussoliniho vlády, ale slovenská vláda nevyslala svojho zástupcu do severného Talianska. Poukazujúc na územné zmeny, ktoré nacisti previedli v Dalmácii, Čiernohorsku a v Albánsku, očakávala ľudácka vláda aj revíziu viedenského rozhodnutia, keďže podľa nej bola to práca popraveného grófa Ciana.

V pomere k Chorvatsku od roku 1943 upadával záujem ľudáckej vlády zapojiť „mocnárstvo poglavníka“ do plánovanej „menšej dohody“. Naproti tomu sa aktivizovali rumunsko-slovenské vzťahy. Rumunská fašistická vláda mala záujem na tom, aby sa na Slovensku ďalej stupňovala protimaďarská nenávisť a aby spojené slovensko-rumunské vojenské sily sa pripravovali na vojnu proti Maďarsku. Túto propagandu riadil rumunský vyslanec Efterescu veľkoryso a štedro, pretože disponoval značnými finančnými prostriedkami.⁴¹ Avšak po talianskej kapitulácii a pod dojmom ústupu nacistických armád,

nevýhodné a ťažké postavenie slovenských vojakov na východnom fronte. Priznal sa, že zničenie slovenských útvarov vyvoláva nepriaznivý vplyv na domácu verejnú mienku.

V ďalšom úradnom hlásení z 10. 2. 1944 oznamuje Kuhl, že pod vplyvom víťazného postupu Sovietskej armády rapídne sa šíri „panslavizmom podfarbený komunizmus“, nielen medzi pospolitým ľudom, ale i medzi inteligenciou a majetnými vrstvami. Kuhl hlási 14. 2. 1944 obsah situačnej zprávy DP z 24. 1. 1944: „V slovenskej armáde sa vzráha československé hnutie, ktoré je zahrotené proti Nemcom a Čatloš robí len to, čo mu čsl. zmýšľajúci dôstojníci diktujú. Partizáni vo východnej časti štátu sú aktívni a spolupracujú so slovenskou armádou. Slováci sa chystajú vyhlásiť československú republiku...“ Küm 32/pol.-1944 pod K63-1944-65 fasc. 440 OL. Policajný kapitán v Košiciach hlási v marci 1944, že aj majetnejšie slovenské vrstvy sú za obnovenie republiky, dúfajú, že „Beneš urobí poriadok a Sovieti budú mať síce politický vplyv, ale neobsadia krajinu“. Na východnom Slovensku aj úrady vedia o podzemných organizáciách Čechoslovákov, ale nezakročia. 8/7-1944 biz. pod. XII 1/1944/7 PIA.

⁴¹ Slovensko-rumunská spoločnosť otvorila filiálku v r. 1943 aj v Prešove. Medzištátna kultúrna dohoda podporovala spoločnú protimaďarskú propagandu. Návšteva ru-

prešla rumunská propaganda na československú linku a snažila sa zbližiť Čechoslovákov a hlinkovcov na spoločnej protimaďarskej platforme.⁴² Slovensko-bulharské vzťahy boli priateľské a korektné; pri rôznych príležitostiach sa vzájomne zdôrazňoval spoločný osud a bratstvo slovenského a bulharského národa.⁴³

Vzťahy Slovenska k Maďarsku determinovali viaceré komponenty, menovite nedôvera ľudáckej vlády voči Maďarsku, snaha o revíziu viedenského rozhodnutia, ktorá sa často používala aj na paralizovaní vnútropolitických ťažkostí; postavenie slovenského obyvateľstva na okupovanom území a nie v poslednom rade pokyny „doporučenia“ aj rozkazy nemeckého protektora ohľadne konkrétnej úpravy diplomatického pomeru k horthyovskému Maďarsku.⁴⁴ Nedôveru ľudáckej vlády utvrdzovala skutočnosť, že predstavitelia horthyovského režimu v polooficiálnych kruhoch a neoficiálnych rozhovoroch s Tisom, Tukom, s budapeštianskym slovenským vyslancom, atď. nijako netajili svoje perspektívne revizionistické plány.⁴⁵

Taká bola zhruba situácia, keď došla zpráva o nemeckej vojenskej okupácii Maďarska. Tiso bol dobre informovaný už týždeň predtým, prostredníctvom maďarského vyslanca varoval Kállayho, že Nemci pripravujú okupáciu.⁴⁶ Súčasne však podľa nemeckých pokynov ľudácka vláda pomáhala robiť diplomatický nátlak na Horthyho. Quislingovské vlády Slovenska, Rumunska a Chorvátska — pravda na nemeckú objednávku — žiadali v Berlíne, aby sa im

muského ministra školstva Petroviciho v r. 1943 manifestovala tiež spoločnú protimaďarskú politiku.

⁴² Kúm 212/pol.-1944, 17/pol.-1944 OL.

⁴³ Napríklad pri návšteve bulharského ministra spravodlivosti Konštantína Parova a ministra školstva Jokova v r. 1943.

⁴⁴ Kúm 17/pol.-1944 pod K63-1944-65 fasc. 440 OL. Nedôvera k Maďarsku našla svoj výraz napr. na Pribinových oslavách v prejave Tisu, Macha; na dožinkových slávnostiach žiadal Mach revidovať Viedenské rozhodnutie, Čatloš odsúdil tých, ktorí túžia, „po tisieročnom otroctve“. Na „Deň zahraničných Slovákov“ kritizoval Stano, Sokol, K. Čulen ťažkú situáciu Slovákov v Maďarsku. Po talianskej kapitulácii žiadal Medrický zjednotiť všetkých Slovákov. Podľa pokynov vlády útočili aj slovenské tlačové orgány proti horthyovskému Maďarsku. Medzi deníkmi najhlučnejšie štváli: Gardista, Slovák, Slovenská Pravda a to napriek tomu, že T. J. Gašpar sa dojednal v Budapešti r. 1943 ohľadne „tlačového prímeria“. Ostré protimaďarské tlačové útoky zaviedli z príležitosti 5. výročia Viedenského rozhodnutia. Nemecké miesta raz podporovali takéto útoky inokedy ich brzdili; v jednom prípade zakročili, aby priostrý protimaďarský článok Slováka sa konfiškoval. Kúm 210/pol.-1943 OL. V službách protimaďarskej propagandy stála aj politická škola HSLS ako i bratislavská letná univerzita, organizovaná pre Slovákov z okupovaného územia. Kúm 178/pol.-1943 OL. Koncom roku 1943 rozširovali sa aj letáky v anglickej reči, v ktorých sa žiadala revízia Viedenského rozhodnutia. Kúm 156, 185, 193, 200, 215/pol.-1943 OL.

⁴⁵ Priznáva to maďarský vyslanec Kuhl v zpráve zo 17. 1. 1944, 17/pol.-1944, str. 40-41 pod Kúm K 63-1944-65, fasc. 440 OL. Následkom toho dochádzalo k spomenutým oficiálnym protimaďarským výpadom aj pri oslavách 14. 3. 1944 v Prešove, Žiline a inde. ME 1944H 16529, OL, Slovenská Pravda z 17. 3. 1944.

⁴⁶ Spišiak, spomienky, zápis 12. 3. 1944.

dovolilo zúčastniť sa na okupačnej akcii vlastnými vojenskými silami. Nedošlo k tomu, pretože stačila vyhrážka a Horthy sa nepostavil na odpor. Ba okupácia sa uskutočnila napokon s jeho súhlasom. Ale pohotovosť HG a iné náznaky a zprávy o pripravovanej vojenskej akcii proti Maďarsku vyvolali nový rozruch na Slovensku.⁴⁷ Nádeje sa rýchlo rozplynuli a na ich miesto nastúpil silnejší pocit neistoty a strachu, či po okupácii Maďarska nepríde na rad slovenský „Musterstaat“? Obavy boli odôvodnené. Nemci postavili nové hospodárske a vojenské požiadavky, ktoré znamenali vlastne totálnu mobilizáciu ľudských síl a zásob v prospech nacistického protektora. Žiadali pochopiteľne aj likvidáciu zbytkov židovského obyvateľstva. Nemci pritom naznačili jednoznačne, že buď to všetko pôjde dobrovoľne, alebo dôjde k okupácii, ako v Maďarsku.⁴⁸ Nie div, že nervové napätie verejnosti bolo silné. Kolovali rôzne termíny „dobre informovaných“ a i keď do konca apríla 1944 sa nič nestalo, hrozba okupácie trvala ďalej. Možno predpokladať, že zprávy o pripravovanej nemeckej okupácii pochádzali zväčša z nemeckých pramenov. Ich taktickým cieľom bolo prinútiť Slovensko k stupňovaniu úsilia v prospech totálnej vojny, k presnému a bezvýhradnému plneniu nemeckých rozkazov a to nielen v oficiálnych vyhláseniach, ale aj v praxi. Ich bezprostredným cieľom bolo ovplyvniť nemecko-slovenské hospodárske vyjednávania, ktoré sa dňa 28. 4. 1944 zahájili vo Viedni a kde Nemci požadovali ďalšie ťažké obete hospodárskeho a finančného rázu. Vážnosť situácie dokumentovala skutočnosť, že na skoro permanentných schôdzkach vlády (predsedal Mach, keďže Tuka bol chorý), sa spravidla zúčastnil aj Tiso a na nich sa prijali také opatrenia, z ktorých diplomatickí pozorovatelia usudzovali, že zo slovenskej strany sa pripravujú „na každú eventualitu“, t.j. na nemeckú okupáciu. Nezvyklé opatrenie bolo napríklad, že zásoby soli sa

⁴⁷ V Prešove sa nariadila pohotovosť HG dňa 21. 3. 1944. Rozšírila sa zpráva, že nemecká armáda odzbrojí maďarských vojakov a HG obsadí Košice, Rožňavu, ba postúpi až po Miškovec a Nového Mesta pod Šiatorom. Polic. kapit. Košice, 8/7-1944 biz. Postoj ľudáckej vlády vyvolal menšiu diplomatickú zápletku. Maďarský predseda vlády Sztójay neoznámil podľa zvyklosti „spriatelenej“ slovenskej vláde, že sa stal ministerským predsedom. Tuka vytýkal túto „chybu krásy“ maď. vyslancovi 4. 4. 1944, ktorý na pokyn Sztójayho zo svojej strany zdvorilo nespomenul „podozrivé chovanie sa susedov“. Küm 11.177/pol.-1944, ME 1944 P 20546 OL.

⁴⁸ Mach, v rozhovore s maď. vyslancom Kuhlom dňa 23. 3. 1944 poznamenal, že Nemci „uplatňujú nové požiadavky aj voči Slovensku“; v diplomatických kruhoch Bratislavy nebolo tajomstvom, že ľudácka vláda od konca marca 1944 permanentne rokuje o opatreniach vyvolaných nemeckými požiadavkami. Mach sa o tom vyjadril oficiálne redaktorovi STK začiatkom apríla. Medzi iným povedal: „Vieme, že sme v stave urobiť viac, a preto urobíme všetko, na čo z našich síl postačíme. Musia prestať malichernosti, pohodlie, luxus...“ Vo veci židovského obyvateľstva oznámil, že počet židov na Slovensku klesol na 8000 následkom „opatrení uskutočnených v minulom mesiaci“ (išlo o tých, na ktorých sa protižidovské zákony nevzťahovali, pokrstení, v miešanom manželstve, s prezidentskou výnimkou a pod.). Pohrozil ovšem tým židom, ktorí sa skrývali, vrátili sa z Maďarska a pohrozil súčasne aj Čechom. V Bratislave sa však povrávalo, že údaje Macha nie sú správne, že chce len pomýliť Nemcov. Küm 11170/pol.-1944, ME 1944 P 20111 OL.

decentralizovali do jednotlivých obcí a prídel cukru sa vydal obyvateľstvu na tri mesiace dopredu. Ľudácka vláda vysvetľovala tieto opatrenia zabezpečovaním zásob pred leteckým bombardovaním, no nemecké miesta videli v nich preventívne opatrenia pre prípad nemeckej okupácie, aby sa zásoby nedostali do rúk Nemcov. Je však iná otázka, nakoľko slúžili tieto opatrenia vďaka vplyvu ilegálnych organizácií rezistencie k príprave Slovenského národného povstania.⁴⁹ Faktom je, že Ľudácka vláda sa snažila vyhovieť všetkým nemeckým požiadavkám, a preto koncom apríla 1944 predstavitelia vlády zaujali už optimistické stanovisko, že Nemci nemajú príčinu k vojenskému obsadeniu Slovenska.⁵⁰ Začiatkom mája 1944 mal však Tiso navštíviť Hitlera v Klessheimu a v tejto spojitosti znova vznikali rôzne debaty. Cesta sa odkladala do 12. mája pre zdravotný stav ministerského predsedu Tuku (ktorý vraj prehlásil, že stretnutie s Hitlerom znamená preňho pol zdravia). Návštevy sa zúčastnili Tiso, Tuka, Čatloš, T. Gašpar, niekoľkí vedúci úradníci ministerstiev a nemecký vyslanec, Ludin. Pri tomto stretnutí nedošlo k mimoriadnym udalostiam. Hospodárske otázky neboli na programe, keďže medzištátne vyjednávania boli ešte v behu. Nemci žiadali od Ľudáckej vlády ďalšie vojenské sily pre „obranu východného frontu“, ale podľa komentára Ludina „nie pre frontovú službu, len pre opevňovaciú pracovnú službu“.⁵¹ Tisova vláda sa teda vrátila z Klessheimu s úspechom. Hitler bol spokojný, nemal príčinu zasahovať ako v Maďarsku. To však neznamená, že všetko ostalo pri starom. K faktickej okupácii došlo postupne. Východné Slovensko bolo obsadené nemeckým vojskom, keďže sa tu vytvorila operačná zóna, v ktorej civilná správa síce ostala, ale Nemci dosadili svojich styčných dôstojníkov do úradov, na poštu a železnice. Pre Nemcov nespoľahlivé poľné divízie sa preložili zo stredného Slovenska na východné Slovensko, kde stáli pod kontrolou nemeckých vojsk. Tým, že slovenské jednotky doplnené technickou divíziou stiahnutou z frontu sa „poverili“ výkonom „opevňovacej a pracovnej služby“, odbremenili sa vlastne nemecké poľné jednotky a slovenské jednotky stáli pod účinnejšou nemeckou kontrolou.⁵² Nemci kontrolovali vlastne celú železničnú dopravu na Slovensku, keďže ju využívali pre svoje vojenské transporty a z toho titulu riadili ju priamo z ministerstva dopravy v Bratislave. Na hospodárskych vyjednávaniach, v ktorých sa pokračovalo v Bratislave, vedúci nemeckej delegácie „Ministerial-Dirigent“, Schultze-Schluzius koncom mája 1944 uplatnil požiadavku, aby

⁴⁹ Kúm 80/pol.-1944, z 28. 4. 1944, pod K63-1944-65 fasc. 440 OL.

⁵⁰ Takéto informácie mala aj čsl.-londýnska vláda. V zpráve z 3. 5. 1944 sa píše: „Obsadenie Slovenska. Neočakáva sa, že dôjde k niečomu podobnému ako v Maďarsku. Vláda je povolná, tak že k obsadeniu dôjde postupne“. AMV-CH 37-99-5, MNO 16 taj. II. odb. 1944 OL.

⁵¹ Kúm 11508/pol.-1944, ME 1944 P 22291. Rozhovor Kuhla s Ludinom a vyslancom Mračnom, Kúm 90/pol.-1944 pod K63-1944-65, fasc. 440 OL.

⁵² AMV-CH 37-92-5, ME 1944 P 25650 OL. F. Beer a spol.: Dejinná križovatka, Bratislava 1964, 249-251.

klíringová špička sa zvýšila na 8 miliárd Ks, t. j. oproti dohode z novembra 1943 o ďalšiu miliardu, pričom v máji 1944 dosiahla už efektívne 6 a pol miliardy Ks. To znamenalo, že Slovenská národná banka do tohto stropu bola povinná vyplatiť požiadavky slovenských exportérov v slovenských korunách, čo sa prakticky rovnalo podlomeniu kúpnej sily slovenskej meny a zmarenia dosiahnutých výsledkov Karvašovej deflačnej politiky. Pod vplyvom návštevy v Kleessheime zo slovenskej strany museli vyjednávači prijať nemeckú požiadavku. Navrhovali stanoviť klíringovú špičku 7 a pol miliardy Ks, pričom vedeli, že vyjednávania nemajú význam, keďže Nemci svoje požiadavky budú neustále stupňovať až do zakončenia vojny.⁵³ Tisova vláda platila teda drahú cenu za čiastočný odklad okupácie, pričom Damoklov meč visel i naďalej nad jej hlavou. Postup spojeneckých armád na všetkých frontoch aktivizoval na Slovensku partizánske boje v tyle nacistických vojsk a odbojové sily robili rozhodujúce prípravy k ozbrojenému povstaniu. Ludácka vláda bola bezmocná proti partizánom operujúcim na východnom Slovensku a táto bezradnosť stupňovala nedôveru nacistov. Ludácka vláda síce vydávala oficiálne vyhlásenia o tom, že sa jej vraj podarilo likvidovať partizánske skupiny ruských partizánov, tomu však už nikto neveril. Namiesto „vnútorného poriadku“, za ktorý ručila Tisova vláda Nemcom, neodvratne sa približoval revolučný prevrat. Machov tlačový orgán išiel tak ďaleko, že polemizoval s propagandou československej emigrácie a spojeneckých mocností a navrhoval namiesto povstania zachovať neutralitu, aby Slovákov nezastihol „taký osud, ako Talianov a pozdejšie Maďarov“.⁵⁴ Slovensko-maďarské vzťahy boli v tomto období veľmi rozporné. Na jednej strane rovnako totálna služba nacistom, rovnako hroziaci zánik fašistického režimu po nemeckej porážke, poť. po príchode Sovietskej armády, zblížili záujmy Tisovej a Sztójayovej vlády. Diplomatickou cestou sa vzájomne informovali o situácii a vzájomne zdôrazňovali svoje úsilie zlepšiť slovensko-maďarský pomer „v ťažkých časoch, keď celú Európu vedie len jeden cieľ, s úspechom odvrátiť boľševické nebezpečenstvo hroziace totálnym zánikom“ a nechať stranou malicherné hádky, „ktoré rozdeľujú Slovensko a Maďarsko, alebo zapríčiňujú nedorozumenia“.⁵⁵ Vzájomné informácie pozostávali zväčša z dohadov, správ z Berlína atď. V máji 1944 si diplomati

⁵³ Küm 97/pol.—1944, pod K63-1944, fasc. 440 OL.

⁵⁴ Gardista píše napríklad 12. 7. 1944, že anglosasi denno-denne nahovávajú Slovákov, aby sa odtrhli od Nemecka, hoci dobre vedia, že „v Dunajsko-Karpatskom priestore slovenská branná moc za žiadnych okolností nemôže zničiť nemecký vplyv“, a nechcú, aby sme boli neutrálni i keď za daných okolností „Slovensko aj keď by stálo na strane spojencov“ jedine to by malo urobiť. Londýnske výzvy vedú vraj do záhuby, pretože Nemecko by netrpelo takúto hru „a zastihol by nás taký osud ako Talianov a neskoršie Maďarov.“ 14. júla 1944 vychvaľuje Gardista „konsolidované pomery“ na Slovensku a „malý zázrak“ slovenský, obdivovaný zahraničím. Küm 139/pol.-1944, Küm 12252/pol.-1944, ME 1944 P 25672 OL.

⁵⁵ Rozhovor Kuh—Tuka, 4. 4. 1944, Küm 11177/pol.-1944, ME 1944 P 20546 OL.

vysvetlovali prechodný klud na východnom fronte tým, že Sovietska armáda čaká na západnú inváziu, aby ofenzíva sa začala naraz z dvoch smerov. Keď invázia meškala, slovensko-maďarské oficiálne názory sa zjednotili na výklade, že anglosasy odložili inváziu a tým síce viažu nemecké sily na západe, ale predovšetkým uvoľňujú cestu Sovietom. Z toho sa dedukovalo ďalej, že sovietsky vplyv sa nezadržiteľne rozšíri v Strednej a Východnej Európe, ale ani „nemecko-sovietske kompromisné riešenie“ nepovažovali za vylúčené. Je zaujímavé, že v tomto smere sa odvolávali na Beneša, ktorý podľa nich mal podobný názor, keďže „disponuje dobrým politickým citom a informáciami, a preto paktuje so Sovietmi a robí im ústupky, aby zachránil, čo sa ešte zachrániť dá“.⁵⁶

Pravda, neprestali snívať o tom, že Angličania sa dojednávajú s nacistami. Povrávalo sa, že v Klessheime Tisovi a jeho sprievodu bolo nápadné, že hostitelia nadávali len na boľševikov a židov, ale ani slovo výtky neodznelo na adresu Angličanov. Tiso pri obede sa „napolo žartovne spýtal Hitlera, že čo je pravda na zpráve o nemecko-anglickej ochote dojednať sa, na čo Hitler len toľko poznamenal, že Angličania musia najsamprv skúsiť inváziu“.⁵⁷ Buržoázia mala teda rovnaké ilúzie tak na Slovensku, ako i v Maďarsku; bola toho názoru, že invázia na západe vyvrátila tvrdenie nemeckej propagandy, že anglosasi sa nestarajú o Európu a „vydali Európu na pospas boľševizmu“ a priali si ďalšiu anglosaskú inváziu na Balkáne, ako prostriedok pre „zastavenie boľševického vplyvu“.⁵⁸ To bola jedna stránka slovensko-maďarských vzťahov, tá miernejšia, spojenecká. Na druhej strane sa neprestalo písať o tom, že Maďari sú nepriateľmi Slovákov. Robilo sa to v tomto období na platforme teraz silnejšieho partnera, keďže Slovensko nebolo vojensky okupované Nemcami, ako horthyovské Maďarsko. Denná tlač urgovala u „nového maďarského režimu“, aby sa zlepšilo postavenie Slovákov v Maďarsku a ľudácka vláda hrozila ďalšími recipročnými opatreniami, ktoré sa rysovali v odsúdení grófa Esterházyho pre „urážku slovenského národa“ a hrozbou straty jeho poslaneckého mandátu.⁵⁹ Oficiálne stanovisko k slovensko-maďarským vzťahom vyjadril Mach dňa 27. 7. 1944 na zasadnutí prípravného výboru Slovenskej tlačovej komory. Povedal, že Sztójayho vláda nespĺnila očakávanie, nevybavila požiadavky Slovákov v Maďarsku v „národnosocialistickom duchu“. Vyjadril pochopenie pre názor, že namiesto boja na východnom fronte, t. j. účasti „vo veľkej vojne, s ktorou nič spoločné nemáme“, mala by sa slovenská armáda použiť na „riešenie pendentných otázok súvisiacich s Maďarskom“. Potvrdil síce, že „máme

⁵⁶ Rozhovor Mračna—Kuhl, 2. 5. 1944, Küm 82/pol.-1944 OL.

⁵⁷ Küm 90/pol.-1944 pod K63-1944-65, fasc. 440 OL.

⁵⁸ Hlásenie Kuhla z 9. 6. 1944, Küm 106/pol.-1944. Podľa Kuhla bolo príznačné pre náladu v Bratislave, že v ministerstvách, štátnych úradoch počas úradných hodín, úradníci počúvali zprávy londýnskeho rozhlasu o invázii.

⁵⁹ Slovák z 7, 15., 25. VII. 1944, ME 1944 P 25084 OL.

požiadavku voči Maďarsku“, ale upozorňoval, že v rozhodujúcej fáze vojny nemožno „rušiť boj za spoločnú vec predčasným zdôrazňovaním oprávnených požiadavok“. Vyjadril nádej, že „po skončení vojny sa podarí vyriešiť sporné, ale nevybavené otázky v Európskom duchu“. Machovo „riešenie“ predpokladalo teda, že ľudácky režim a Horthyovský režim voľajako prežijú porážku nacistov a viedenské rozhodnutie bude dohodou revidované. V takejto koncepcii, pravda, už nikto neveril.⁶⁰

Ľudácka vláda sa nachádzala v pasci. Cesta „samostatnosti“ Slovenska bola zatarasená na jednej strane blížiacou sa porážkou protektora, na druhej strane verejnou mienkou, ktorá bola za obnovenie Československa na nových základoch. V takejto situácii vládne kruhy nemohli nájsť východisko. Nemožno však povedať, že by boli už kapitulovali. Sústredili sa na protipropagandu, aby paralyzovali vplyv tých vrstiev, „ktoré neveria slovenskej samostatnosti, alebo sa neoduševňujú za ňu“. Oficiálne sa síce označovali za nepriateľov režimu len Česi a židia, ale zo samotných prejavov vládnych činiteľov a z oficiálnych novinových článkov vysvitlo, že sa prihovárajú v záujme záchrany ľudáckeho režimu k väčšine národa. Tiso a ostatní členovia vlády chceli presvedčiť národ, že samostatný slovenský štát priniesol mu doteraz najvyššie duševné a hmotné zveladenie, že je najvyšší čas pochopiť „jednotu národa a štátu“, že treba bojovať za túto ideu, lebo len ona môže „zachrániť Slovákov pred nebezpečenstvom londýnskej a boľševickej propagandy“.⁶¹

Nezávislosť Slovenska sa neviazala vždy a kategoricky plne k samostatnému štátu a to bola nová črta politických kombinácií. Miloš Vančo sa napríklad vyslovil za vládnu koncepciu, ale predvídal slovenskú nezávislosť len v širšom rámci. Naznačil, že domáci a americkí evanjelici sú prívrženci federácie a cituje príklad USA, britského Commonwealthu, ba i sovietsku ústavu a označuje Slovensko za „tatranské Švajčiarsko“.⁶² Tieto myšlienky privítala ľudácka tlač a všeobecne sa sugerovalo verejnosti, že názory Churchilla a Edena na ČSR nie sú totožné s názormi Beneša a citovali sa rôzne londýnske plány stredo-európskej federácie.⁶³ Zvláštnou starostlivosťou sa poukazovalo na to, že

⁶⁰ Slovák, Magyar Hirlap z 29. 7. 1944, Gardista, 30. 7. 1944. Aj ľudáckym šovinistom a buržoáznym nacionalistom musela byť v tom čase priťažlivejšia skutočnosť, že po porážke fašizmu sa Československo obnoví v pôvodných hraniciach a tým sa automaticky zruší okupačný režim na južnom Slovensku bez každého vyjednávania. V tom čase sa hovorilo aj o tom, že Beneš si predstavuje riešiť maďarskú otázku rozsiahlou výmenou obyvateľstva so Slováckmi z Maďarska a navrhuje, že „Slováci naši musia pripraviť v tom zmysle nutné plány“. Mach nemal v rukách také „eso“. Zpráva z 19. 6. 1944 MZV 4647/dôv/44 AMV, V 116-11-2.

⁶¹ Napríklad Tiso v prejave z 12. 7. 1944 pri menovaní dôstojníkov reorganizovanej HG, prejav Čulena v Mikuláši 12. 7. 1944, Slovák, 9., 11., 19., 21., júla 1944, Slovenská Pravda 1. 7. 1944.

⁶² Národné Noviny 8. 7. 1944. V útokoch proti Benešovi sa časopis Slovák zúčastňoval s určitou zdržanlivosťou a napr. pri Hodžovej smrti prinášal jeho list písaný Hlinkovi v r. 1938.

⁶³ Slovenská Pravda 2. 7. 1944, 16. 7. 1944 (článok K. Čulena).

americkí Slováci sa nestotožňujú s plánmi Beneša a ich väčšina je vraj za slovenskú samostatnosť.⁶⁴ Za konfедераčnú koncepciu vyjadril sa aj dr. Ďurčanský v článku, ktorý bol uverejnený vo Švajčiarsku. Ďurčanský sa snažil oslabovať koncepciu Beneša, vyargumentovať stanovisko Ľudákov ohľadne zániku právnej existencie ČSR a vzbudiť ilúzie o medzinárodnoprávnych prekážkach obnovy Československa. Jeho argumenty boli zhruba tieto: „I keby čsl. vláda v Londýne vyhlásila ČSR, niet doma predpokladu k výkonu vládnej moci nad príslušným územím... Tendencia vytvoriť štát v zmysle práva musí vyvieriť z ľudu, teda musí byť dielom obyvateľstva... Ak máme na zreteli myšlienku národnostnú, niet vôbec predpokladu, aby bola znova vytvorená ČSR... Taktiež mocenských predpokladov pre vznik ČSR niet...“⁶⁵ Odhliadnuc od správnosti alebo nesprávnosti tejto argumentácie, prednesenej v čase prípravy Slovenského národného povstania je isté, že obnovenie Československa na nových základoch počas povstania, vplyv povstania na likvidáciu klerofašistického režimu, vedúca úloha robotníckej triedy a jej avantgardy v národnom fronte a revolučných orgánoch ľudu, ako garanta ľudovodemokratického vývoja v oslobodenej republike, vyvrátili štátoprávne úvahy Ďurčanského.

V zahraničnopolitických plánoch Ľudákov hrali dôležitú úlohu švajčiarske vzťahy; budovali ich najmä umiestnením správ, článkov, vydávaním periodického zpravodaja vo Švajčiarsku a snažili sa tam získať podporu a porozumenie pre uznanie Slovenska, ako neutrálneho štátu.⁶⁶ Za viditeľný úspech zahraničnej politiky považovala Ľudácka vláda rozhodnutie Vatikánu menovať nitrianskeho biskupa Kmeťku za arcibiskupa ad hominem. Hodnotila toto menovanie ako akt, ktorým sa uplatňuje medzinárodné postavenie Slovenského štátu. V skutočnosti išlo zo strany Vatikánu skôr o gesto sympatie, ovšem čas, v ktorom sa to zverejnilo, nebol náhodne zvolený.⁶⁷

⁶⁴ Gardista 3. 8. 1944, Slovenská Pravda 6. 8. 1944 (Čulen K.).

⁶⁵ Revue de Droit International de Sciences Diplomatiques et Politiques z 22. 7. 1944, „Náš Národ“ jún 1944. Rozvádza v článku, že Slováci by mohli pristúpiť k širšej spolupráci, ku konfederácii na tom podklade, že Česi alebo Maďari nemôžu mať viac práva ako Slováci.

Reč Ďurčanského o probléme existencie ČSR v redakčnom kruhu časopisu Napred, Slovenská Jednota, 2. 7. 1944.

⁶⁶ Propagandu viedli vo Švajčiarsku chargé d'affaires dr. Kirschbaum a jeho pridelenec dr. Grébert. Mach bol síce proti neutralite, no ostatným vedúcim funkcionárom HSL'S sa táto myšlienka páčila. Rozhovor Al. Kočiša s tlačovým atašé maďarského vyslanectva, Küm 139/pol.-1944 OL.

⁶⁷ Keďže niektoré noviny (Grenzbote 20. 5. 1944) písali v tom zmysle, že sa nitrianske biskupstvo povýšilo na arcibiskupstvo, žiadali diplomati v Bratislave o vysvetlenie. Chargé d'affaires Vatikánu Monsignore Burzio prehlásil, že priznanie arcibiskupského titulu prislúcha Kmeťkovi ad hominem a znamená to zo strany Vatikánu gesto voči Slovákom. Poznámeneď ďalej, že vedúci činitelia katolíckej cirkvi na Slovensku žiadali už roku 1939, aby Vatikán vyslal nuncia na Slovensko, avšak „Svätá Stolica keďže robí politiku in aeternis vyhýba sa unáhleným krokom“, svojho času žiadosti nevyhovela. „Teraz, keď samostatný štát existuje už päť rokov, je vedený tými istými

V protiklade s elánom, s ktorým sa viedli debaty o budúcnosti ľudáckej štátnosti a fabrikovali sa iluzórne politické kombinácie a kalkulácie, stála nerozhodnosť ľudáckej vlády v oblasti praktickej obrany svojej moci. Vládne tlačové orgány veľmi opatrne písali o blížiacей sa Sovietskej armáde, o ústupe nacistov, ako by chceli zapchať uši ľuďom, aby nepočuli hrmot blížiaceho sa frontu. To, čo sa v novinách denno-denne opakovalo, bola výzva zachovať klud, udržať poriadok. Ľudácka vláda bola totiž bezmocná, vedela, že žiadna výzva na bojový odpor proti Sovietskej armáde by nenašla ozvenu v slovenskom národe.⁶⁸ Medzi obyvateľstvom sa verejne povrávalo, že slovenskí železničníari zámerne zdržiavajú výpravu nemeckých vlakov v Žiline, vo Vrútkach, Spišskej Novej Vsi, že vo väčších staniaciach niet pitnej vody, keď prichádza nemecký vlak, že ľudia sa vyhrážajú nemeckým vojakom a pod. Nebolo tajnosťou, že nižšie zložky bezpečnostného aparátu na mnohých miestach nenávidia Nemcov, počítajú s príchodom Sovietskej armády, že štátni úradníci na vidieku sa neochotne exponujú za režim, vyhýbajú sa zodpovednosti, že proti-režimové trestné činy sa nestíhajú, ba i vyšetrovacie orgány zakročujú veľmi neochotne. Vládne kruhy vedeli, že verejnosť sympatizuje s partizánmi, s ilegálnymi pracovníkmi a odsudzuje špiclov a konfidentov. V meštiackych kruhoch a v Bratislave panovala panikárska nálada, každý chcel prežiť blížiacu sa „potopu“, alebo aspoň čo najviac užiť pred porážkou. Arizátori, špekulanti zachraňovali majekty, zháňali zlato, tvrdé valuty, ku ktorým sa už nepočítala ani ríšska marka, ani maďarské pengő. V Bratislave bolo verejným tajomstvom, že komunisti sa úspešne organizujú, že československy orientovaní ľudia majú svoje tajné organizácie aj v štátnych úradoch. Prichádzali zprávy, že na východnom Slovensku partizáni zastavujú vlaky, že medzi Vranovom a Humennom vykoľajili jednu vlakovú súpravu, strieľajú na nemecké vojenské transporty a dedinské obyvateľstvo ich podporuje. Vedelo sa aj o tom, že na východnom Slovensku je obyvateľstvo presvedčené, že slovenskí vojaci, keby to od nich závislo, pustili by bez boja Sovietsku armádu na slovenské územie, že o tom slovenskí dôstojníci otvorene hovoria vo vlakoch v Humennom, Medzilaborciach, Orlove, že aj roľníci sú toho názoru, že „Rusi nie sú takí zlí, ako sa povráva“; z Prešova, Bardejova utekajú Nemci a arizátori, že niektoré úrady v Humennom zastavili činnosť už začiatkom augusta. Slovenské obyvateľstvo proste čaká na oslobodzujúcu Sovietsku armádu.⁶⁹ Väčšina národa bola odhod-

vládnymi činiteľmi ako pri vzniku“ a tie isté cirkevné osoby opakovali žiadosť, aby „Vatikán urobil dajaké gesto voči Slovensku“, Svätá Stolica upustila niečo zo svojej rezervovanosti. Prvým krokom bolo, že v marci 1944 prideliť Burziovi vo funkcii „auditore“ msgr. Martilottiho, ktorý účinkoval na nunciatúre v Berne. Druhým krokom bolo priznanie arcibiskupského titulu Kmeťkovi. Rozhovor: Kuhl—Burzio z 22. 5. 1944, Küm 93/pol.-1944 OL.

⁶⁸ Slovák, 30. 7. 1944, Národné Noviny 3. 8. 1944, Gardista 30. 7. 1944.

⁶⁹ ME 1944 P 25650; ME 1944 P 25668 OL; Küm 135/pol.-1944 OL; AMV V 116-25-2, pol. 67; Büm 5142/1944. VII. resp. hl. župan Rim. Sobota 59/1944 biz. MA Rožnava; Küm 139/pol.-1944 pod K63-1944-65, fasc. 440 OL.

laná bojovať za slobodu a povstať proti fašistom a okupantom. Aj tí režimisti, arizátori, gardisti, ktorí chceli zachrániť ľudáckou „samostatnosť“ pomocou prívržencov na západe a čakali na dajaký zázrak, nechceli nič podniknúť na aktívnu obranu vlastného režimu a tak ako v r. 1939, i teraz čakali na dajakého protektora. Ich heslom bolo „prežiť a zachrániť národu čím viac životov“, pravda, predovšetkým vlastných životov.⁷⁰ Za takýchto okolností, čo iné ostalo pre ľudácku vládu, ako nádej, že v záujme povojnovej kontinuity režimu, na Slovensku do zakončenia vojny nedôjde k otvorenému a masovému odporu proti slovenskej štátnosti a k násilnému odstráneniu ľudáckej štátnej moci. Tejto predstave slúžila propaganda neutrality, pasívneho vyčkávania vnútorného kludu, záchrany „ostrova mieru a blahobytu“.⁷¹ A ešte niečo. Musela sa nájsť odpoveď na otázku, prečo slovenský národ nenávidí Nemcov, prečo sa odvrátil od nacistov, prečo je tak nevďačný svojmu protektorovi? Odpoveď na túto otázku mal ospravedlniť aj zmenený postoj HSLS a ľudáckej vlády voči agonizujúcej Ríši v lete 1944; odpoveď mala vysvetliť skutočnosť, že ľudácka vláda síce splňuje každú nemeckú požiadavku, aby sa vyhla úplnej okupácii, avšak predstavitelia HSLS a jej tlačové orgány už len zriedkavo, v nevyhnutných prípadoch spomínajú verejne slovensko-nemecké vzťahy.

Ľudáci našli viaceré príčiny. Hlavnú príčinu videli v tom, že Nemci sa príliš hlboko miešali do každej záležitosti nimi založeného a chráneného štátu, že chovali sa ako násilný poručník k nezletilému poručencovi a urážali seba-vedomie slovenského národa. Vytýkali ďalej Nemcom, že prostredníctvom Tuku, Macha a T. Gašpara nanucovali Slovákom národnosocialistickú formu fašistickej ideológie a potláčali domáci ľudácky klérofašizmus reprezentovaný Tisovou skupinou. Veľký význam pripisovali náboženskej otázke, averzii veriacich katolíkov voči „nekresťanskému“ nacizmu. Pri prehľbovaní protinemeckej nálady hralo dôležitú úlohu prepotentné vyzývavé správanie sa nemeckej menšiny, jej výsady, ktorými sa vytváral akýsi vlastný štát v štáte a chovali sa voči Slovákom ako „panujúca rasa“ proti menejcenným slovenským ľuďom. Rozhodujúci vplyv malo však jednotné presvedčenie všetkých tried a vrstiev slovenského národa, že Nemci prehrávajú vojnu. Tomuto presvedčeniu zodpovedajú aj ľudácke aj ostatné kolaborantské vrstvy sa snažili dostať sa z vojny a vyhnúť sa zodpovednosti; aj tieto vrstvy a skupiny, ktoré dlhé roky tleskali Tisovi, obdivovali nacistov a schvaľovali účasť slovenskej armády vo vojne proti boľševikom, teraz nariekali, že nemajú dosť síl pre ďalšiu účasť vo vojne a začali hlásať nové princípy, ako „národný egoizmus, ochrana kresťanskej a európskej civilizácie“, ktorými sa chceli prispôsobiť rôznym povojnovým situáciám, politickým kombináciám a pomerom a predovšetkým

⁷⁰ Napríklad prejav Čatloša z 29. 7. 1944.

⁷¹ V lete 1944 bolo zásobovanie dobré. Tovar bolo dosť, ceny boli primerané zárobkom, textilný tovar lacný, čierny trh zanikal, slanina, masť sa voľne predávali v obchodoch. Bolo aj dosť kávy (450. Ks za kg), čaju (600. Ks za kg), kakaa (360. Ks za kg).

chceli získať podporu amerických Slovákov. Napokon sa odvolávali ľudáci aj na to, že Nemci ich sklámali, keďže nesplnili slúbenú revíziu viedenského rozhodnutia ani po kapitulácii Talianska.

Nemci poznali tieto názory, považovali ľudácke emancipačné snahy za prejav protinemeckého postoja Slovákov a netajili sa tým, že po víťaznej vojne takéto snahy nebudú mať zmysel, pretože „usporiadanie novej Európy sa uskutoční na základe iných hľadísk⁷² a to znamená na základe hľadísk „veľkonemeckej ríše“, z hľadísk plánovaného zničenia slovanských národov. Na takúto „bezohľadnú otvorenosť“ reagoval dokonca aj Mach; priznal sa, že aj u Slovákov vznikla obava, či nepripravujú im Nemci taký osud, aký postihol Poľsko, Ukrajinu, Pobaltské štáty.⁷³

Z alibistického rozboru ľudákov vypadlo to podstatné, že na strane Nemcov nešlo o taktické chyby, ale o zámernú politiku, že slovenský ľud sa neodvrátil vo všeobecnosti od Nemcov, ale predovšetkým od nacistov a domácich klerofašistov, že je za reštitúciu novej republiky, že prijíma vedenie robotníckej triedy a jej predvoja, ktorá v Československu, oslobodeného Sovietskou armádou, zavedie spravodlivejší sociálny poriadok. Ľudácke ospravedlnenie, hoci jednostranné, osvetľovalo „Götterdemmerung“ nacistického protektora a zmenené názory klerofašistickej buržoázie vplývali v určitom smere aj na tú malú časť slovenského obyvateľstva, ktorá ešte kalkulovala s ľudáckym režimom.

⁷² Hlásenie Kuhla Šztójajmu z 22. 6. 1944, Küm 113/pol.-1944 pod K63-1944-65, fasc. 440 OL.

⁷³ Na prípravnej schôdzi tlačovej komory 27. 7. 1944 zaoberal sa Mach chybami nemeckej politiky, najmä tým, že nepriznali nezávislosť okupovaným krajinám. Poznámka, že „určité slovenské kruhy“ s obavami pozorovali, prečo nedostalo samostatnosť Poľsko, Ukrajina, Pobaltské štáty a „automaticky vznikla obava u mnohých Slovákov, či nepostihne podobný osud slovenský národ“. Táto obava je príčinou toho, že na „Slovensku mnohí prijímajú nemecký ústup s určitým uspokojením“ a usudzujú, že „nemecká moc už nehrozí slovenskú nezávislosť“. Táto časť prejavu nebola uverejnená v dennej tlači. Hlásenie maďarského legačného radcu Blaskovicha Šztójajmu z 7. 8. 1944, Küm 12251/pol.-1944; ME 1944 P 25676 OL.

Die Versuche der Slowakischen faschistischen Regierung zur Rettung des s. g. Slowakischen Staates in den Jahren 1943—1944.

Zusammenfassung

Nach der Niederlage der Hitlerarmee vor Moskau und dann an der Wolga wurde der Mythos von der Unbesiegbarkeit des faschistischen Deutschland vernichtet. Die antideutsche Gesinnung in der Slowakei stieg an. Die Regierung verfolgte die öffentliche Meinung, die sich auf eine Erneuerung der Tschechoslowakei orientierte; sie war darüber informiert, dass die Mehrheit der Slowaken einen deutschen Protektor ablehnt, mit Horthy-Ungarn nicht einverstanden ist und auch die Perspektivenlosigkeit der eigenen Selbständigkeit sieht.

Um so bestreitbarer der Glaube an den deutschen Endsieg wurde, um so mehr versuchte die slowakische Regierung Verbindungen mit den Westmächten anzuknüpfen, besonders mit der Schweiz und mit Hilfe einer Propagandaaktion auch mit England, was selbstverständlich ohne Erfolg blieb.

Die Rettung der Regimes wurde auch in den Kreisen der hohen Staatsbürokratie erwogen. Die politischen Kombinationen rechneten mit einem ungarischen oder polnischen Einvernehmen mit späterer mitteleuropäischer Federation, aber auch mit einer Erneuerung der Republik.

Die Nachricht über die militärische Besetzung von Ungarn durch die deutsche Armee, hatte in der Slowakei einen bedeutenden Wiederhall. Die Regierung befürchtete, dass sich die Deutschen — wenn sie genaue Übersicht über die Situation und die slowakische öffentliche Meinung gewinnen — zu einem ähnlichen Schritt, auch gegenüber der Slowakei entschliessen könnten. Selbstverständlich existierte keine selbständige slowakische Aussenpolitik; es bestanden aber aussenpolitische Aktionen geleitet von politisch nichtexponierten Vertretern der slowakischen Bourgeoisie, durch deren Hilfe die faschistische Regierung versuchte die Unterstützung z.B. von Schweden, der Türkei, des Vatikans u.s.w. zur Rettung des slowakischen Staates zu gewinnen. Sie rechnete auch besonders mit der Hilfe der amerikanischen Slowaken. Gleichzeitig bemühte sich die Regierung alle, wenn auch sich immer vermehrenden deutschen Forderungen zu erfüllen, um den Deutschen keinen Grund zu einer militärischen Besetzung der Slowakei zu geben. Die slowakischen Faschisten hörten auch nicht auf zu träumen, von einer Vereinigung der Engländer mit den Nazisten und darüber, dass die Anglosachsen „Europa nicht dem Kommunismus überlassen.“

Die Regierung überzeugte sich bald darüber, dass ihre Situation hoffnungslos ist, aber sie kapitulierte noch nicht. Die Hlinka - Regierung konzentrierte sich auf eine Propaganda die das Volk davon überzeugen sollte, dass nur der slowakische Staat, die Slowaken vor einer „aus London und Moskau“ drohenden Vernichtung schützen kann. In diesem Zusammenhang wurden auch neue Konföderations- und Federationskonzeptionen erwogen.

Im Gegensatz zum Elan, in welchen Debatten über die Zukunft des slowakischen Staates geführt und politische Kombinationen fabriziert wurden, stand die Unentschiedenheit der Regierung auf dem Gebiet der praktischen Verteidigung ihrer Macht. Sie verlangte täglich Ruhe und Ordnung vom Volke, dass war aber auch alles; sie war nämlich machtlos. Sie wusste, dass ein Aufruf zum Kampfe gegen die Sowjetarmee im Volke keinen Wiederhall finden würde, da sich dieses definitiv von den Nazisten und den eigenen Klerofaschisten getrennt und für die Führung der Arbeiterklasse und ihres Vortrupps und eine gerechtere soziale Ordnung in der von der Sowjetarmee befreiten Tschechoslowakei entschieden hatte.